

PRACTICI FUNERARE ÎN NEO-ENEOLITICUL DIN CÂMPIA BUCUREȘTIILOR ASEMĂNĂRI ȘI DEOSEBIRI CU ALTE SITURI

Camelia-Mirela Vintilă

Introducere

Prin acest articol ne-am propus să prezentăm asemănările și deosebirile practicilor funerare în neo-eneoliticul din câmpia Bucureștilor (culturile Dudești, Boian și Gumelnița) raportat la alte situri din aceeași perioadă cronologică.

Chiar de la început, trebuie să menționăm faptul că, în cadrul culturilor enunțate, în arealul precizat au fost descoperite, analizate și publicate puține informații asupra practicilor funerare. Ne simțim datori să notăm că, în prezentarea descoperirilor vom insista preponderent asupra datelor la care am avut acces prin intermediul publicațiilor. La acestea, acolo unde a fost cazul, s-au adăugat și altele, în special observații personale. Am ținut să facem aceste nuanțări pentru a explica prudența analizei întreprinse.

Istoricul cercetărilor arheologice

Descoperiri din neoliticul dezvoltat (sau târziu) - cultura Dudești

Primele materiale de tip Dudești au fost identificate de D.V. Rosetti încă din 1931, în cartierul Roșu-Militari din București. Inițial, acestea nu au fost atribuite culturii Dudești¹.

Mai târziu, în anul 1946, E. Comșa și Al. Alexandrescu, descopereau așezarea Dudești „Malul Roșu”², cultura Dudești reprezentând „cel mai vechi facies neolitic constatat în Muntenia”³.

Așezarea eponimă aflată în cartierul Dudești, a fost cercetată sistematic în anul 1954, cultura Dudești, fiind definită de către E. Comșa în urma investigațiilor efectuate

1. E. Comșa 1971, Données sur la civilisation de Dudești, în *PZ*, 46, 2, p. 195.

2. Idem 1956, Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului la sud de Carpați, *SCIV*, VII(1-2), p. 41; idem 1971, p. 195.

3. V. Zirra 1959, Săpăturile arheologice de la Fundenia Doamnei, *MCA*, VI, p. 761; S. Dolinescu-Ferche 1964, Câteva date referitoare la cultura Dudești, *SCIV*, XV, p. 113.

aici⁴. Săpăturile au fost reluate în anii 1956 și 1967-1968⁵, în urma cărora a fost găsit un complex, dar și materiale arheologice atribuite culturii Dudești⁶.

În 1957 la Fundenii Doamnei, a fost identificat un complex ce aparține culturii Dudești⁷.

La Târgșoru Vechi (jud. Prahova), în anul 1958 au fost descoperite materiale litice din piatră și microlite ce sugerau prezența unei așezări Dudești. Acestea au fost depistate într-un nivel ce suprapunea o așezare Starčevo-Criș care, la rândul ei, era suprapusă de o așezare Boian, faza Giulești⁸.

La Vărăști (actual Ciocănești), punctul „Grădiștea Ulmilor”, E. Comșa dezvelea în anul 1959 o așezare Dudești⁹.

Aspectele cele mai importante ale comunităților Dudești, au fost evidențiate prin săpăturile arheologice efectuate la Cernica începând cu anul 1960. S. Morintz definește „*faciesul Cernica*”¹⁰, ca fiind singura fază a culturii Dudești care a fost bine definită în urma cercetărilor arheologice. Tot aici au fost găsite materiale liniar-ceramice și Boian, faza Bolintineanu, care au contribuit la stabilirea raporturilor culturale¹¹.

Într-o periegheză, E. Comșa, descoperea la Radovanu în 1961, un complex în care au fost găsite materiale arheologice specifice culturii Dudești¹².

D. Șerbănescu a realizat sondaje arheologice la Căscioarele, punctele „D’*aia parte*” (în anul 1993) unde descoperea materiale arheologice Dudești, faza Cernica, iar în punctul „Fântâna lui Brebu” (în anul 1991) identifica sub așezarea culturii Boian, faza Vidra un nivel de locuire Dudești¹³.

Așezări ce aparțin culturii Dudești au fost găsite și în Oltenia¹⁴.

În sud-vestul Munteniei în 23 de puncte au fost identificate materiale arheologice

4. E. Comșa 1956, p. 47.

5. Idem 1981, Unele date referitoare la complexele neolitice din zona Bucureștilor, în *CAB III*, București, p. 21.

6. Idem 1971, p. 234-237; idem 1972, Figurinele antropomorfe descoperite la Dudești, în *București. MIM*, IX, p. 57-63.

7. V. Zirra 1959, p. 758-762.

8. V. Teodorescu 1963, Cultura Criș în centrul Munteniei (Pe baza săpăturilor arheologice de la Tîrgșoru Vechi), *SCIV*, XIV(2), p. 258-259.

9. M. Neagu 2003, *Neoliticul mijlociu la Dunărea de Jos cu privire specială asupra centrului Munteniei*, Călărași, p. 46.

10. Gh. Cantacuzino - S. Morintz 1963, Die Jungsteinzeitlichen funde in Cernica (Bukarest), în *Dacia N.S. VII*, p. 30-41.

11. E. Comșa 1978b, Probleme privind cercetarea neo-eneoliticului de pe teritoriul României, în *SCIVA*, 29, nr.1, București, ianuarie-martie, p. 14.

12. Idem 1965, Contribuții la cunoașterea culturii Dudești. Complexul de la Radovanu, în E. Condurachi, G. Cogniot, P. Reiman și S. Stoian *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași la împlinirea a 70 de ani*, p. 39-41.

13. D. Șerbănescu 1997, Contribuții la răspândirea civilizației Dudești, *CCDJ*, XV, p. 82-85.

14. E. Comșa 1971, p. 200-201; M. Butoi 1973, Noi descoperiri arheologice în orașul Slatina, *RevMuz*, X, 2, p. 137; M. Nica 1976, La culture de Dudești en Olténie, *Dacia NS*, 20, p. 72.

ce aparțin culturii Dudești, dintre care se diferențiază așezarea de la Măgura, jud. Teleorman¹⁵.

După anii '90 în câmpia Bucureștiului a mai fost constatată o singură așezare Dudești, la Brănești „Vadu Anii” (pe teritoriul jud. Ilfov), în cadrul unor periegeze realizate de către R.R. Andreescu și E. Alexandrescu în anul 1992¹⁶.

Descoperiri din eneoliticul timpuriu - cultura Boian

Primele materiale care au fost încadrate în cultura Boian, au fost descoperite în anul 1867 de către G. Wester la Brăduț, jud. Brașov¹⁷. Au mai fost găsite fragmente ceramice izolate de tip Boian la Nazâru, Zimnicea, Feldioara și Ilinog¹⁸.

În anul 1923, R. Vulpe și VI. Dumitrescu au identificat prin cercetări de suprafață (efectuate între râul Mostiștea și Călărași) așezarea eponimă aflată pe insula „Grădiștea Ulmilor” situată în mijlocul lacului Boian¹⁹.

Prima așezare Boian A care a fost săpată sistematic a fost așezarea eponimă, investigată de V. Christescu între anii 1924-1925²⁰ și E. Comșa între anii 1956-1965.

I. Nestor este cel care a introdus în literatura de specialitate termenul de „civilizația Boian A”²¹ atunci când, în urma săpăturilor efectuate în așezarea *tell* de la Glina-Bălăceanca, a identificat trei straturi arheologice suprapuse. Aceste rezultate extrem de importante, l-au condus la stabilirea pentru prima dată a cronologiei relative dintre principalele culturi din estul Peninsulei Balcanice, precizând succesiunea culturilor Boian, Gumelnița și Glina III²². Cercetări în *tell*-ul de la Glina au mai fost efectuate de către M. Petrescu-Dîmbovița, în anii 1943, 1945-1947²³ și M. Petrescu-Dîmbovița și E. Comșa în anii 1969, 1970.

M. Petrescu-Dîmbovița descoperea, în anul 1943, pe *tell*-ul de la Glina un „strat de tranziție” care era direct suprapus de un strat de inundații, situat deasupra nivelului Boian A, însă avea rezerve în a data acest strat fazei de tranziție. Materialele nu se asemănau cu cele din stratul Vidra IIA - Gumelnița AI din așezarea de la Vidra²⁴.

15. P. Mirea 2005, Considerații asupra locuirii Dudești din sud-vestul Munteniei, *SP*, 2, p. 76.

16. M. Neagu 2003, p. 36, 39-41, 43, nota 9.

17. E. Comșa 1974a, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, p. 9.

18. Ibidem.

19. R. Vlădescu-Vulpe 1924, Materiale istorico-arheologice pentru harta arheologică a României ridicată de Direcția Muzeului Național de Antichități. I. Regiunea Mostiștea-Călărași, *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice XVII*, p. 85.

20. V. Christescu 1925, Les stations préhistoriques du lac de Boian, *Dacia*, II, p. 249-276.

21. E. Comșa 1974a, p. 9-13.

22. Idem 1974a, p. 9-10.

23. M. Petrescu-Dîmbovița 1944, Raport asupra săpăturilor de la Glina, jud. Ilfov, 1943, în *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942-1943*, București, p. 65-71.

24. Idem 1944, p. 70-71; idem 1947, Nouvelles données concernant le néolithique carpatho-balkanique (1945), *Balkanica*, VIII, p. 203-204.

La Floreasca în București, între anii 1927-1928, I. Nestor a dezvelit o așezare Boian faza Bolintineanu²⁵.

Au mai fost investigate așezări Boian la Atmăgeaua Tătărăscă (actual Sokol), săpături realizate de Vl. Dumitrescu în anii 1929 și 1931²⁶; Vidra, așezare identificată în anul 1929 de D.V. Rosetti și cercetată sistematic în anii 1931-1933; 1952-1953, 1958 împreună cu S. Morintz²⁷; Tangâru 1934, 1955-1958²⁸; Cățelu 1946 - M. Petrescu-Dîmbovița²⁹; Aldeni 1955³⁰; Bogata în anul 1957³¹; București „Giulești-Sârbi” 1958 - M. Constantiniu și V. Leahu³²; Cernica „Mănăstirea Iezerul” 1960-1967 - Gh. Cantacuzino și S. Morintz³³ etc.

După anii '90 Muzeul Municipiului București prin săpăturile de salvare, conform legislației în vigoare, a descoperit în următoarele situri din București materiale și complexe ce aparțin culturii Boian: „Băneasa Lac” (punctele Str. Străulești, nr. 108 B, sector 1³⁴, Str. Bujorului, nr. 36, sector 1³⁵, Soș. Străulești, nr. 102-104, sector 1³⁶),

25. E. Comșa 1974a, p. 23.

26. V. Dumitrescu 1934, La stratigraphie des stations appartenant à la lumière des fouilles d'Atmageaua Tatarasca, *Istros*, I, p. 37-43.

27. D.V. Rosetti 1934, Săpăturile de la Vidra - raport preliminar, *PMMB*, I, p. 6-65; S. Morintz - D.V. Rosetti 1959, Din cele mai vechi timpuri și până la formarea Bucureștilor, *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, p. 16-17; D.V. Rosetti și S. Morintz 1961, Săpăturile de la Vidra, în *MCA*, vol. VII, p. 71-77; S. Morintz 1962, Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și de împrejmuire în cultura Gumelnița, *SCIV*, XIII(2), p. 274-277.

28. D. Berciu 1935, Săpăturile arheologice de la Tangâru (1934), raport preliminar, *BMJTA*, I, p. 1-55.

29. E. Comșa 1974a, p. 22.

30. Gh. Ștefan, E. Comșa 1957, Săpăturile arheologice de la Aldeni (reg. Ploiești, r. Berceni), *Materialie*, III, p. 93.

31. E. Comșa 1959a, Săpăturile de salvare de la Bogata și Boian (r. Călărăși, reg. București), *MCA*, V, p. 115-121.

32. V. Leahu 1963b, Săpăturile arheologice de salvare de la Giulești-Sârbi, *CAB*, I, p. 182-219; Gh. Vasilescu 1966, Din istoricul cartierului Giulești, *București. MIM*, IV, p. 148-149.

33. Gh. Cantacuzino, S. Morintz 1968, Descoperirile arheologice de la Cernica și importanța lor pentru cunoașterea vechilor culturi din țara noastră, în *București. MIM*, VI, p. 7, 9-25; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, *Necropola neolitică de la Cernica*, Ed. Academiei Române.

34. R. Băjenaru 2007, O așezare tip Boian la Băneasa-Lac, *CAB*, VII, p. 3-12.

35. Gh. Mănușu-Adameșteanu, O.C. Bojică, D.-C. Pîrvulescu, M.-C. Ciocănel, A. Neagu, București, Punct: Băneasa Lac, str. Bujorului, nr. 36, sector 1, în M.V. Angelescu și F. Vasilescu (ed.) *CCA. Campania anului 2006. A XLI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Tulcea, 29 mai-1 iunie 2007*, p. 94-95, cIMEC.

36. V. Sandu-Cuculea 2009, 127. București, Punct: Băneasa Lac, str. Străulești, nr. 102-104, în M.V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoaveanu și F. Vasilescu (ed.) *CCA. Campania anului 2008. A XLIII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Târgoviște, 27 mai-1 iunie 2009*, p. 267-268, București: cIMEC și Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, Târgoviște; idem 2011, Un nou complex din faza Bolintineanu a culturii Boian, descoperit în situl București „Băneasa Lac”, în Gh. Mănușu-Adameșteanu (ed.) *O jumătate de veac în slujba istoriei Bucureștilor. Omagiu prof. dr. Panait Ion Panait la 80 de ani*, vol. II, p. 15-40, București, Ed. Mistral.

„Dămăroaia” (Aleea Scroviștea, nr. 60, sector 1³⁷) și „Străulești-Măicănești”³⁸. În jud. Ilfov au fost găsite materiale la Balotești „Marginea estică a satului”³⁹ și Tânganu, com. Pantelimon „Autostradă”⁴⁰, fiind continuate cercetările în situl „Chitila-Fermă”⁴¹.

Descoperiri din eneoliticul dezvoltat - cultura Gumelnița

Cultura Gumelnița încadrată în eneoliticul dezvoltat, semnaleză forme de manifestare ale unor populații ale căror urme au fost documentate și caracterizate pentru prima dată într-o așezare de pe malul Dunării Inferioare la Gumelnița, aceasta fiind o așezare de tip *tell*. Situl, identificat de V. Pârvan ca așezare preistorică încă din anul 1922, a fost cercetat începând cu anul 1924 de către Vl. Dumitrescu⁴².

În același an, I. Andrieșescu și Vl. Dumitrescu au fost cei dintâi care au realizat o săpătură sistematică a sitului de la Sultana „Malu Roșu”⁴³. După anul 1975 până la mijlocul anilor '80, așezarea a fost investigată aproape în întregime de către un colectiv condus de C. Isăcescu și C. Hălcescu⁴⁴, iar R.R. Andreescu a coordonat colectivul începând cu anul 2001⁴⁵.

Au urmat cercetări arheologice la Căscioarele „Ostrovel”, jud. Călărași întreprinse de Gh. Ștefan⁴⁶; între 1962-1969, Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu, S. Marinescu-Bîlcu, E. Tudor, B. Ionescu investighează situl unde a fost realizat, pentru prima dată un plan complet al repartizărilor locuințelor din cadrul unei așezări gumelnițene⁴⁷.

37. Gh. Mănuclu-Adameșteanu, C. Bojică C-M. Ciocănel, C.-D. Pîrvulescu, D. Măgureanu, A. Măgureanu, P. Damian, S. Cleșiu și C. Lazăr, București, Punct: Dămăroaia, în M.V. Angelescu și F. Vasilescu (ed.) *CCA. Campania anului 2007. A XLII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Iași, 14-17 mai 2008*, p. 77, București: cIMEC.

38. P.I. Panait, V. Sandu-Cuculea 2001, București, Punct: Străulești-Măicănești, în M.V. Angelescu, C. Borș și I. Oberländer-Târnoveanu (ed.) *CCA. Campania 2000. A XXXV-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Suceava, 23-27 mai 2001*, p. 50, București: cIMEC.

39. V. Sandu 1992, Cercetările arheologice de suprafață din nordul Sectorului Agricol Ilfov, *CAB*, IV, p. 313, Pl. II/6, punct 68.

40. F. Miu 1997, Cronica cercetărilor arheologice București (1990-1996), *București. MIM*, 12, p. 350-351; V. Sandu-Cuculea 2000-2006, Sondajul arheologic din punctul Tânganu „Autostradă”, com. Pantelimon, jud. Ilfov (1992), *MCA S.N.*, II, p. 187-189, Pl. IV/1-2.

41. V. Boroneanț 1992a, Manifestări de artă în locuirea neolitică de la Chitila-Fermă, *CAB*, IV, p. 11-30; idem 1992b, Considerații preliminare privind cercetările arheologice de la Chitila-Fermă, *București. MIM*, XI, p. 11-16.

42. Vl. Dumitrescu 1924, Decouvertes de Gumelnița, în *Dacia*, I, p. 325-342.

43. I. Andrieșescu 1924, Les fouilles de Sultana, *Dacia* I, p. 51-107.

44. C. Isăcescu 1984, Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, *CA*, VII, p. 27-42.

45. R.R. Andreescu, C.A. Lazăr, V. Parnic, și V. Oprea, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu-Roșu”, în M.V. Angelescu, C. Borș, I. Oberländer-Târnoveanu și F. Vasilescu (ed.) *CCA. Campania 2001. A XXXVI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Buzias, 28 mai-1 iunie 2002*, p. 302, București: cIMEC.

46. Gh. Ștefan 1925, Les fouilles de Căscioarele, *Dacia*, II, p. 138-197.

47. Vl. Dumitrescu 1965, Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea

Între anii 1926-1927 I. Nestor în așezarea de la Glina⁴⁸ a stabilit pentru prima dată raporturile cronologice între culturile Boian și Gumelnița, ulterior acestea fiind confirmate de săpăturile lui Vi. Dumitrescu de la Atmăgeaua Tătărască⁴⁹.

Între 1931-1933 D.V. Rosetti⁵⁰ ulterior în anul 1958 D.V. Rosetti și S. Morintz⁵¹ obțineau, la Vidra rezultate importante pentru periodizarea culturii.

D. Berciu cerceta între anii 1934-1937 și 1956-1957, așezările de la Tangâru⁵² și Petru Rareș⁵³ în urma cărora a identificat faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, denumită convențional faza Petru Rareș. Același cercetător între anii 1943 și 1948, realizează sondaje în localitățile Vlad Țepeș⁵⁴, Pietrele⁵⁵, dar și periegeze în localitățile Comana, Grădiște, Fălăștoaca, Epurești, Singureni din jud. Giurgiu⁵⁶. La Pietrele „Măgura Gorgana” investigațiile au fost reluate de o echipă româno-germană în anul 2002⁵⁷.

Între anii 1961-1963 au avut loc săpături de salvare pe *tell*-ul de la Hârșova, unde D. Galbenu definește (doar pe baza materialelor ceramice) „faza Hârșova” anterioară locuirii gumelnițene A1 din Câmpia Română „descoperită deocamdată doar pe teritoriul Dobrogei”⁵⁸. Această ipoteză a fost infirmată mai târziu de M. Șimon, care a demonstrat inutilitatea acestei faze comparând descoperirile de la Hârșova cu cele de la Tânganu⁵⁹ și V. Voinea, care a observat că vasele considerate de D. Galbenu specifice numai „fazei Hârșova” se regăsesc în întreg arealul gumelnițean la nivelul fazei A1⁶⁰.

neolitică târzie de la Căscioarele, în *SCIV*, XVI, 2, p. 215-237.

48. I. Nestor 1928, Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit, *PZ*, XIX, p. 110-143; idem 1933, Fouilles de Glina, *Dacia*, III-IV (1927-1932), p. 237-252.

49. V. Dumitrescu 1934, p. 37-43.

50. D.V. Rosetti 1934, p. 6-59.

51. D.V. Rosetti, S. Morintz 1961, p. 71-78.

52. D. Berciu 1935, p. 1-34.

53. Idem 1937, Săpăturile de la Petru Rareș (1933 și 1935), *BMJV*, II, p. 1-30.

54. Idem 1956a, Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București, I.1. Sondajele de la Vlad Țepeș, Raionul Vidra, *MCA*, II, p. 493-496.

55. Idem 1956b, Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București, III. Săpăturile de la Pietrele, Raionul Giurgiu, 1943 și 1948, *MCA*, II, p. 503-544.

56. Idem 1956c, Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București, *MCA*, II, p. 496-501.

57. Al. Vulpe, S. Hansen. Al. Dragoman, J. Garner, Fl. Klimscha, U. Koprivc, S. Oanță-Marghitu, A. Reingruber și B. Tănăsescu, Pietrele, com. Băneasa, jud. Giurgiu, Punct: Gorgana, în M.V. Angelescu, C. Borș, F. Vasilescu, C. Bem, B. Tănăsescu, F. Udrea și T. Vasilescu (ed.), *CCA. Campania 2002. A XXXVII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Covasna, 2-6 iunie 2003*, p. 229-231, București: CIMEC.

58. D. Galbenu 1962, Așezarea neolitică de la Hârșova, *SCIV*, 13(2), p. 292.

59. M. Șimon 1979, Cu privire la noțiunea de „faza Hârșova” a culturii Gumelnița, în *SCIV*, XXX(3), p. 359-365.

60. V. Voinea 2005, *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI, fazele A1 și A2*, Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța, Constanța, Ed. Ex Ponto, p. 23.

Cercetările arheologice de la Hârșova au fost reluate între 1985-1988 de către un colectiv condus de D. Popovici⁶¹, iar din anul 1997 așezarea beneficiază de studii interdisciplinare⁶².

Cercetări de suprafață efectuate în perioada 1956-1958 au loc în două așezări de tip *tell* „Măgura” și „Siliște” în localitatea Teiu, jud. Argeș de către un colectiv alcătuit din S. Morintz, I. Nania și M. Popescu. Aceste așezări prezintă mai multe niveluri de locuire atribuite fazelor A2 și B1 a culturii Gumelnița⁶³.

În anul 1961 P. Roman și D. Berciu au cercetat așezarea de la Măgurele „Movila Filipescu”, jud. Ilfov. Aceasta era formată pe un martor de eroziune naturală de dimensiuni mici, înconjurat de viroage adânci⁶⁴.

În județul Brăila au fost identificate între anii 1970-1979, punctele „Movila Olarului”, „Moș Filon” și „Movila din Baltă” ce aparțin de satul Lișcoteanca⁶⁵.

Cercetări arheologice au mai fost realizate în județele: Dâmbovița la Geangoești⁶⁶ și Morteni⁶⁷; Olt la Drăgănești în anul 1982, fiind reluate de un colectiv coordonat de M. Nica⁶⁸, Călărași; la Măriuța „La Movilă” în perioada anilor 1984-1990 investigații reluate în anul 2000⁶⁹; Ialomița la Bordușani „Popină” săpături începute în anul 1986, ulterior acestea capătă caracter interdisciplinar⁷⁰; Giurgiu la Bucșani „Pod” cercetări

61. D. Popovici și P. Hașotti 1988-1989, Considerations about the synchronism of the Cernavoda I culture, *Pontica*, XXI-XXII, p. 291-297.

62. B. Randoiu, D. Popovici, D. și Y. Riolland, Metoda de săpătură și înregistrarea datelor stratigrafice într-un sit pluristratificat: *tell*-ul neo-eneolitic de la Hârșova, *CA*, XI, 1, p. 199-234.

63. I. Nania 1967, Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu, *Studii și articole de istorie, Societatea de Științe Istorice și Filologice din R.P.R.*, 9, p. 7-23.

64. S. Morintz 1962, p. 278; P. Roman 1962, O așezare neolitică la Măgurele, în *SCIV*, 2, anul XIII, p. 259-271; idem 1963, Ceramica precucuteniană din aria culturilor Boian-Gumelnița și semnificația ei, *SCIV*, XIV (1), p. 34.

65. N. Harțuche 1980, Cronica cercetărilor arheologice din județul Brăila, *Istros N.S.*, I, p. 362-363.

66. G. Mihăescu, A. Ilie 2003-2004, Tell-ul gumelnițean de la Geangoești (com. Dragomirești, jud. Dâmbovița), *Ialomița. Studii și Cercetări*, IV, p. 71-80.

67. P. Diaconescu 1980, Cercetări arheologice în bazinul mijlociu al Argeșului. Așezarea eneolitică de la Morteni, jud. Dâmbovița, *Valachica*, 10-11, p. 97-113.

68. M. Nica, Z. Floroiu, T. Zorzolui și M. Vasilescu, Tell-ul eneolitic de la Drăgănești-Olt. Punctul Corboaița, *Oltenia*, I (1990-1995), p. 5-25.

69. M. Șimon, E. Paveleț 1999-2000, Considerații generale asupra așezării gumelnițene de la Măriuța, *BMTA*, 5-6, p. 181-203; V. Parnic și C. Dumitru 2001, Așezarea eneolitică de la Măriuța. Considerații preliminare după habitat, *CCDJ*, XVI-XVII, p. 199-206.

70. S. Marinescu-Bîlcu, D. Popovici, G. Trohani, R. Andreescu, A. Bălășescu, A.C. Bălțeanu, C. Bem, E. Gal, C. Haită, E. Kessler, D. Moise, V. Radu, M. Tomescu, M. Venczel, F. Vlad and V. Voinea, Archaeological researches at Bordușani-Popină (Ialomița county) preliminary report 1993-1994, *CA*, X, p. 35-143; D. Popovici, F. Vlad, I. Torcică și D. Bănoiu, *Gumelnița pottery from Bordușani*, în D. Popovici, A. Bălășescu, C. Haită, V. Radu, A.M.F. Tomescu, I. Tomescu și F. Vlad *Archaeological pluridisciplinary researches at Bordușani-Popină*, National History Museum, History Museum Library,

de salvare 1998 în anii următori acestea devin sistematice⁷¹; Teleorman la Vitănești „Măgurice” inițial au avut caracter de salvare (coordonate de S. Marinescu-Bîlcu) în prezent, acestea devenind sistematice (caracter interdisciplinar) și sunt conduse de R.R. Andreescu⁷².

Amintim faptul că în zona orașului București în ultimii ani nu au mai fost descoperite complexe și materiale arheologice încadrate culturii Gumelnița. În schimb, în jud. Ilfov au fost găsite prin săpături de salvare sau periegeze, următoarele puncte: com. Periș sat Cocioac „La Vernescu”, V. Sandu-Cuculea 1986-1987⁷³; Buftea cartier Buciumeni - V. Sandu-Cuculea 1987⁷⁴; Str. Aluniș nr. 99, punct ce aparține de situl „Movila Filipescu” de la Măgurele - 2010⁷⁵.

Descoperiri funerare din Neoliticul dezvoltat (sau târziu) - Cultura Dudești (Planșa 1)

Cultura Dudești ocupă aproape tot teritoriul Munteniei și Olteniei. Limita de nord a culturii este marcată de descoperirile de la Sudiți, Târgșoru Vechi, Ghinoaica, Vadu Săpat; limita de sud este delimitată de așezările Hotnitza (I) și Kadikioi⁷⁶; limita de vest se întinde până în sud-vestul Munteniei și sud-estul Olteniei, la Roșiori de Vede - Urlui, Măgura, Ipotești II; limita estică este marcată de așezările de la Vărăști-Grădiștea Ulmilor, situată în mijlocul lacului Boian și Rasa, pe malul estic al lacului Gălățui⁷⁷.

Pe teritoriul României a fost descoperit un singur mormânt aparținând culturii Dudești în așezarea eponimă de la **Dudești** – „**Malu Roșu**”, București (Planșa 1/1). Aceasta este situată pe terasa joasă a malului stâng al râului Dâmbovița, lângă limita sud-estică a cartierului Dudești. D. V. Rosetti în anul 1931 a efectuat primele cercetări arheologice în această așezare, acestea fiind continuate de către E. Comșa (1954-1956, 1959, 1961-1962, 1967-1968).

În timpul săpăturilor efectuate în anul 1956 în interiorul așezării a fost descoperit un mormânt de înhumație. Acesta a fost surprins la baza stratului superior al așezării,

Series Pluridisciplinary Research IV, Târgoviște. Ed. Cetatea de Scaun.

71. S. Marinescu-Bîlcu, R. Andreescu, C. Bem, T. Popa și M. Tănase, Șantierul arheologic Bucșani (jud. Giurgiu). Raport preliminar. Campania 1998. I. Considerații arheologice preliminare, *BMTA*, II-IV, p. 93-114.

72. R.R. Andreescu, P. Mirea și Șt. Apope, Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman, *CA*, XII, p. 71-88.

73. V. Sandu 1992, p. 295, punct 22.

74. V. Sandu-Cuculea 1999, Cronica cercetărilor arheologice, *București. MIM*, 13, p. 380.

75. Gh. Mănucu-Adameșteanu, C.D. Pîrvulescu și E. Gavrilă, Raport de cercetare arheologică preventivă pentru terenul din județul Ilfov, oraș Măgurele, strada Aluniș, nr. 99, București. Muzeul Municipiului București.

76. E. Comșa 1971, p. 201.

77. M. Neagu 2003, p. 32.

datat în faza Fundeni - strat aflat la o adâncime de 0,48 m. Groapa era de formă aproape circulară cu un diametru de aproximativ 2,20 m și prezenta pereții oblici. Adâncimea la care a fost surprins mormântul față de nivelul actual este de -1,20 m.

Scheletul a fost depus în poziție chirchită pe partea dreaptă. Capul era orientat pe direcția sud-sud-vest. Brațele sale erau îndoite de la coate. S-a constatat lipsa mâinii drepte și o parte semnificativă a radiusului și cubitusului (mâna fiind amputată în timpul vieții). În apropierea antebrațului drept a fost identificată o mică zonă acoperită cu un strat subțire de substanță roșie⁷⁸.

În alte așezări din aria culturii Dudești nu au mai fost descoperite morminte în conexiune anatomică, ci doar oase dispartate în contexte nefunerare, mai ales alături de obiecte ce sugerează un caracter menajer al complexelor în care au fost depuse/aruncate, un exemplu în acest sens, la Măgura – *Buduiasca, punct TELEOR 003*, jud. Teleorman (Planșa 1/2)⁷⁹.

Descoperiri funerare din Eneoliticul timpuriu - Cultura Boian (Planșa 2-13)

Cultura Boian reprezintă una dintre cele mai importante culturi de la sfârșitul neoliticului mijlociu și începutul eneoliticului, aparținând marelui complex cultural Karanovo V - Boian – Marița. Aria de răspândire a acestei culturi cuprindea inițial Muntenia, ulterior răspândindu-se în nord-estul Transilvaniei, Dobrogea și nord-estul Bulgariei⁸⁰.

În prima fază a culturii Boian (Bolintineanu) a apărut o formă funerară nouă – necropola ce nu exista în culturile anterioare (dacă nu luăm în considerare datarea propusă de E. Comșa la Cernica. Alături de cimitire, au existat și alte forme de tratare a celor decedați (morminte în interiorul așezării, oase dispersate).

Situl arheologic de la „**Mănăstirea Iezerul**” – cunoscut în literatura de specialitate ca situl de la **Cernica**, intră în componența din punct de vedere administrativ satului Căldăraru, com. Cernica, jud. Ilfov. Așezarea se află pe o prelungire a terasei (cca 10 m înălțime) din dreapta fostului râu Colentina transformat ulterior în lacul Cernica⁸¹.

78. E. Comșa 1971, p. 237-238; idem 1978a, Descoperiri neolitice de pe teritoriul Bucureștilor, în *Izvoare arheologice bucureștene*, p. 16.

79. R. R. Andreescu, C. Lazăr, A. Topârceanu, V. Oană, P. Mirea, C. Enăchescu, M. Ungureanu 2004, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania 2003*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm> [accesat 25.10.2012].

80. E. Comșa 1974a; idem 1990, *Complexul neolitic de la Radovanu*, în *CCDJ*, VIII; J. Bojadjiev, T. Dimov, H. Todorova, Les Balkans orientaux, în J. Kozłowski (ed.), *Atlas du Néolithique européen*, Vol. 1: *L'Europe orientale*, Liège, p. 74-75; M. Petrescu-Dîmbovița 2001, *Neo-eneoliticul: caracteristici generale, eneoliticul timpuriu, eneoliticul dezvoltat*, în *Istoria Românilor*, I, București, p. 150.

81. E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 7.

Caracterul cercetării a fost sistematic, săpăturile fiind efectuate între anii 1960-1974⁸².

Situl arheologic era alcătuit astfel: necropola în partea de est, spre lac - reprezintă cea mai mare necropolă aparținând comunităților culturii Boian, cercetată până în anul 2012 și cele două așezări suprapuse parțial atribuite culturilor Dudești – faza Cernica și Boian – faza Bolintineanu⁸³.

Conform cercetătorilor necropola cercetată exhaustiv, se întindea pe o suprafață de peste 12000 m² (pe o prelungire triunghiulară a terasei), cuprindea un număr de 378 de morminte ce au fost descoperite atât în partea înaltă a terasei, cât și pe pantele dinspre lacul Cernica⁸⁴. Alături de aceste morminte, în suprafața cercetată au fost descoperite și o serie de morminte medievale⁸⁵. Trebuie subliniat că, nici un mormânt nu a fost descoperit în așezare, aceasta aflându-se la cca 80-100 m vest de necropolă⁸⁶.

Necropola în evoluția concepțiilor funerare s-a constituit prin absența mormintelor de lângă sau de sub locuințe, într-o „rezervație a morților despărțită de zona de locuire a celor vii, ceea ce oglindește o evoluție remarcabilă a concepțiilor și credințelor funerare din epoca neolitică”⁸⁷ și că aparține comunității morților, de unde nu mai trebuie să se întoarcă în comunitatea celor vii. Înființarea necropolei fiind strict legată de dezvoltarea socială și economică a societății preistorice⁸⁸.

Existența celor două poziții principale de depunere a defuncțiilor - întinsă și chircită, descoperite la Cernica a condus la discuții controversate în privința datării necropolei. Astfel, Gh. Cantacuzino și S. Morintz, au considerat că mormintele depuse în poziție întinsă pe spate aparțin fazei Bolintineanu a culturii Boian, iar mormintele în care au fost găsite schelete depuse în poziție chircită au fost înglobate fazei Giulești a aceleiași culturi⁸⁹. E. Comșa este de părere că necropola de la Cernica,

82. Gh. Cantacuzino 1963, Unele probleme istorice privind așezările medievale muntene în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica, *SCIV*, 2, anul XIV, p. 361, 367; Gh. Cantacuzino-S. Morintz 1968, p. 7, 9-25; Gh. Cantacuzino – C. Fedorovici 1971, Morminte de femei decedate în timpul nașterii din necropola neolitică de la Cernica, în *București. MIM*, VIII, p. 37-53; E. Comșa 1974a, p. 200-202; idem 1974c, Nouvelles données sur l'évolution de la culture Dudești (phase Cernica), în *Dacia N.S.*, tom XVIII, p. 9-18; idem 1981, p. 21-23, nota 24; idem 1992, Despre datarea necropolei neolitice de la Cernica, în *CAB*, IV, p. 31-34; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001.

83. E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001.

84. Gh. I. Cantacuzino-S. Morintz 1963, p. 27-28; Gh. Cantacuzino 1967, Necropola preistorică de la Cernica și locul ei în neoliticul românesc și european (în lumina ultimelor descoperiri arheologice), în *SCIV*, XVIII, 3, p. 379; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 7-10.

85. Gh. Cantacuzino 1963, p. 361-394; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 10.

86. Gh. Cantacuzino 1965, Observations concernant les rites funéraires néolithiques de la nécropole de Cernica, în *Dacia N.S.*, IX, p. 56; idem 1967, p. 379-400.

87. Idem 1967, p. 386.

88. Idem 1975b, Morminte cu scheletele așezate pe torace din necropola neolitică de la Cernica și semnificația acestui ritual preistoric, în *MN*, 2, p. 232.

89. Gh. Cantacuzino-S. Morintz 1968, p. 16.

ar aparține fazei Cernica a culturii Dudești și ar cuprinde scheletele descoperite în poziție întinsă pe spate⁹⁰, iar grupul de morminte ce aveau scheletele depuse în poziția chircit pe o parte ar aparține culturii Boian⁹¹.

În cadrul acestui articol vom lua în considerare datarea propusă de autorii cercetărilor arheologice și anume – necropola datată în faza Bolintineanu a culturii Boian, iar grupul de morminte depuși în poziție chircită – fazei Giulești a culturii Boian⁹².

O caracteristică a necropolei de la Cernica a fost remarcată de către Gh. Cantacuzino, în privința amplasării spațiale a mormintelor observând o repartizare inegală în teren. Acestea formează mai multe grupuri distincte (în centru, la nord și la sud) fiind despărțite de spații goale, dar având spre est și vest morminte izolate⁹³. Acest lucru l-a determinat pe cercetător să afirme faptul că fiecărui grup de morminte i-ar corespunde un grup social bazat pe relații de rudenie (iar mormintele dispersate erau repartizate între aceste mari grupuri sau la marginea necropolei), găsind similitudini în cimitire aparținând culturii ceramicii liniare din Europa centrală și din Ungaria⁹⁴.

Gropile funerare delimitate (în număr mic) aveau o formă dreptunghiulară sau ovală, fiind surprinse la o adâncime cuprinsă între - 0,45 și 1,60 m față de nivelul actual, lățimea gropilor era de cca 0,60-0,80 m, iar lungimea acestora depășea foarte puțin scheletul 1,50-1,60 m⁹⁵.

În cadrul necropolei **poziția defuncțiilor** era depunerea în poziție întinsă (Plansa 2-3, 4/1-3; 5/1-2; 6-7) și chircită (Plansa 5/3-4; 9).

Grupul mormintelor ce conțineau indivizi în poziție întinsă este majoritar, fiind constatate următoarele modalități de depunere a scheletelor:

- lateral dreapta – M54, M92, M98bis, M298, M354;
- lateral stânga – M145, M159;
- fără a i se putea preciza partea pe care a fost depus M193;
- ventral (M149, M161, M237A, M318) - (Plansa 4/1-3);
- dorsal - restul defuncțiilor în poziție întinsă (Plansa 3);

În cele mai multe cazuri, **membrele inferioare** erau paralele sau apropiate în partea inferioară (în dreptul tibiilor) - (Plansa 2). În nouă cazuri s-a constatat încrucișarea picioarelor defuncțiilor în dreptul tibiilor (M28, M132, M154, M179, M188, M221, M255, M279, M288) și doar într-un singur caz, scheletul din M297

90. E. Comșa 1992, p. 31-36; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 6, 194-198.

91. E. Comșa 1992, p. 31-36; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 6, 191-193.

92. Gh. Cantacuzino-S. Morintz 1968, p. 16.

93. Gh. Cantacuzino 1967, p. 381.

94. Idem 1965, p. 47; idem 1967, p. 381; idem 1970, La nécropole de Cernica. Sa place parmi les civilisations néolithiques de l'Europe, în *Archeologia*, 35, p. 55; N. Ursulescu-R. Kogălniceanu, 2006, Apparition des nécropoles dans le néolithique de Roumanie et de L'italie, în *SAA*, XII, p. 14.

95. Gh. Cantacuzino 1965, p. 47; idem 1967, p. 381; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 162-163, 188-189.

prezenta picioarele încrucișate în dreptul femurelor.

În cazul aceluiași grup - cu schelete întinse, s-a constatat faptul că **membrele superioare** au fost poziționate de-a lungul corpului, cu palmele pe abdomen sau pe/sub bazin (Plansa 3/1-2), în alte morminte una dintre mâini era îndoită spre craniu, cealaltă fiind întinsă de-a lungul corpului (M41, M246, M338) – (Plansa 3/4) sau ambele membre erau îndoite spre craniu (M291, M305) – (Plansa 3/5-6).

În grupul de morminte având scheletele depuse **în poziție chircită** au fost identificate două criterii de depunere (Plansa 5/3-4; 9):

- chircit lateral pe partea dreaptă - M1, M4, M12, M31, M45, M48, M50, M62, M63, M115a, M134, M200, M227, M251, M296, M321, M325, M337, M341, M345 (Plansa 5/3; 9/1-4).

- chircit lateral pe partea stângă – M24, M109, M115b, M117, M140, M148, M166c, M303, M308, M348 (Plansa 5/4; 9/5-8).

Membrele inferioare prezentau un grad ușor de flexare (majoritatea cazurilor) excepții identificându-se la M140, M166, M348 (flexat accentuat) și M325 (flexat moderat).

Poziționarea membrelor superioare în cadrul grupului de morminte cu schelete chircite, se prezintă astfel (Plansa 9):

- întinse de-a lungul corpului sau puțin spre bazin (M1, M4, M48, M109, M115b, M117, M134, M148, M227, M296, M321) - (Plansa 9/1, 5-6);

- mâinile îndoite, cu palmele îndreptate spre craniu (M12, M45, M63, M140, M200, M325, M341) - (Plansa 9/2-4);

- mâinile îndoite, cu palmele depuse pe bazin/abdomen (M321, M115B);

- mâna dreaptă era îndoită și ridicată transversal spre omoplatul stâng, mâna stângă întinsă de-a lungul corpului (M303)- (Plansa 5/4; 9/7);

- mâna stângă îndoită spre craniu iar cea dreaptă era îndoită din cot în unghi drept, palma fiind deasupra capului (M348);

- pentru restul indivizilor, poziționarea mâinilor nu a putut fi stabilită, datorită stării proaste de conservare a defuncțiilor⁹⁶.

În cadrul acestei necropole au fost identificate două tipuri „speciale” de înmormântare:

Morminte depuse în poziția decubitus ventral – cu fața în jos (M149, M161, M237a, M318) – (Plansa 4/1-3). Un aspect interesant este faptul că nici unul din aceste morminte nu se afla izolat, ci alături de altele din aceeași perioadă. În urma studierii din punct de vedere antropologic aceste morminte aparțin unei femei de 30 de ani (M149), unui bărbat de 30-40 de ani (cu o înălțime de 1,65 m, M237A) și unui bărbat de 60-65 de ani cu o talie păstrată de numai 1,47 m - capetele de jos ale tibiilor

96. Gh. Cantacuzino, C. Fedorovici 1971, p. 37-53; E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 185-188.

au fost secționare, negăsindu-se în mormânt (M318)⁹⁷.

În privința M161, E. Comșa este de părere că este posibil ca acesta să fi fost depus pe o parte și din cauza presiunii pământului să fi căzut cu fața în jos⁹⁸.

Morminte (un număr restrâns) așezate în poziție ventrală au fost găsite în alte regiuni ale Europei: M7 și M17 din cimitirul de la Sondershausen-Germania ce aparține culturii ceramicii liniare (Plansa 4/4)⁹⁹; în necropolele de la Zengövárkony, Pusztaistvánhaza și Tiszapolgár-Basatanya din Ungaria, unde s-a constatat și mutilarea parțială a cadavrului (Plansa 4/5-7)¹⁰⁰; în mormintele civilizațiilor preistorice ale Egiptului predinastic, unde era practică amputarea extremităților membrilor superioare¹⁰¹; în aria culturii Gumelnița, la Vărăști-Grădiștea *Ulmilor*-scheletul, aflat în poziție întinsă cu fața în jos, avea femurele și tibiile chirchite într-o parte¹⁰².

Acest obicei funerar era folosit de comunitățile neolitice și constituia probabil un act ritual determinat de teama pe care o inspirau acei oameni care în timpul vieții au fost „răspunzători” de practici de magie, de nenorociri sau de pagube aduse comunității, din această cauză fiind priviți ca periculoși. Măsurile luate (mutilarea intenționată (?) a M318) având scopul imobilizării în mormânt și de a-l împiedica să perturbe activitatea celor vii¹⁰³.

Menționăm faptul că nu au fost descoperite obiecte de inventar funerar în groapa acestor morminte.

Un alt lot cu înmormântări „*speciale*” este cel al **femeilor decedate în timpul nașterii** (Plansa 5).

În timpul cercetărilor efectuate în anii 1963, 1965 și 1966, au fost descoperite un număr de patru morminte în care erau depuse **schelete de femei, moarte în timpul nașterii** - M158, M251, M256, M303¹⁰⁴.

Au existat opinii care considerau că aceste înmormântări erau de fapt excluzeri de la ritualul funerar obișnuit¹⁰⁵, fiind tratate cu teamă și dispuse periferic, izolat față de restul mormintelor din necropolă. În realitate acestea se aflau printre celelalte morminte astfel: M158 și M303 se găseau în grupul din partea nordică a necropolei, iar M251 și M256 se afla în grupul poziționat în partea sudică¹⁰⁶.

97. Gh. Cantacuzino 1975a, Un ritual funéraire exceptionnel de l'époque néolithique en Europe et en Afrique Septentrionale, în *Dacia N.S.*, XIX, p. 27-29; idem 1975b, p. 224-235.

98. E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 66.

99. Gh. Cantacuzino 1975b, p. 228.

100. Idem 1965, p. 51.

101. Ibidem.

102. Idem 1965, p. 50-51; idem 1975b, p. 226-228.

103. Idem 1965, p. 51; idem 1975b, p. 227.

104. Idem 1965, p. 44, fig. 2/2; p. 49, fig. 3/3, p. 54-55; Gh. Cantacuzino, C. Fedorovici 1971, p. 37-53.

105. S. Marinescu-Bâlcu 2000, Mormânt, în C. Preda, *EAIRV*, vol. III, p. 115.

106. A.S. Morintz, R. Kogălniceanu 2009, Orientarea mormintelor necropolei neo-eneolitice de la

Două dintre defuncte au fost depuse în decubitus dorsal-întins pe spate (M158, M256), unul fiind găsit în poziția chicit lateral, pe partea dreaptă (M251) iar cel de-al patrulea (M303) a fost depus chircit lateral, pe partea stângă¹⁰⁷.

Orientarea acestor morminte VSV (242°-M158; 245°- M303; 262°- M251) și VNV (280° - M256).

În toate aceste morminte a fost descoperit inventar funerar, lucru ce dovedește faptul că aceste femei au fost tratate conform cu statutul social pe care-l aveau. Astfel, la **M158** a fost găsit, la mâna dreaptă un inel din os¹⁰⁸; la **M251** lângă gât și osul temporal stâng au fost găsite cinci perle mici din minereu de cupru; în partea de sus a toracelui prezenta o salbă realizată dintr-o mărgea mare (în formă de butoiaș), patru mărgelile trilobate și șase mărgelile bilobate. Mărgelile au fost realizate din scoici și prezentau câte un orificiu de prindere¹⁰⁹; la **M256** în jurul gâtului, pe clavicule și pe coaste, a fost găsită o salbă compusă din șapte podoabe de scoici (în formă de fuior, perforate longitudinal pentru a fi atârnate), acestea fiind despărțite prin patru dinți de animal¹¹⁰; lângă oasele temporale ale scheletului se aflau câte un cercel, realizat dintr-o mărgea din scoică în formă de fuior și două perle din minereu de cupru¹¹¹; la **M303** în dreptul gâtului și pe torace prezenta o salbă compusă din două rânduri ce conținea o mărgea inelară, șase mărgelile cilindrice și opt mărgelile –în formă de fuior, toate acestea fiind realizate din valve de scoici¹¹².

În urma cercetărilor antropologice au fost stabilite vârstele acestor femei decedate în timpul nașterii și faptul că acestea prezentau unele malformații ale bazinului: M158 avea o vârstă cuprinsă între 23 și 26 de ani¹¹³, ulterior în 1971¹¹⁴ stabilindu-se vârsta între 23 și 27 de ani; M251 avea între 35 și 40 de ani; M256 avea 30 de ani; M303 între 25 și 30 de ani¹¹⁵.

Analogii ale acestor morminte, au fost descoperite în Ungaria, în așezarea Villany Kövesd ce data din epoca eneolitică. Aici, a fost descoperit un singur mormânt al cărui schelet era depus în poziție chircită și care prezenta aceleași anomalii ca și scheletele descoperite la Cernica¹¹⁶.

Astronomul I. C. Sângeorzan este primul care a analizat din punct de vedere

Cernica. O nouă abordare, *Istros*, XV, p. 32-34.

107. Gh. Cantacuzino 1965, p. 54; Gh. Cantacuzino, C. Fedorovici 1971, p. 38-46.

108. Gh. Cantacuzino 1965, p. 54; Gh. Cantacuzino, C. Fedorovici 1971, p. 47-48 și fig. 4/1.

109. Gh. Cantacuzino, C. Fedorovici 1971, p. 48 și fig. 3/3 a-b.

110. Idem 1971 și fig. 3/3c.

111. Idem 1971 și fig. 3/3d.

112. Idem 1971, p. 49 și Fig. 2/4.

113. Gh. Cantacuzino 1965, p. 54.

114. Gh. Cantacuzino, C. Fedorovici 1971, p. 38.

115. Idem 1971, p. 41, 43, 45.

116. Cf. Idem 1971, p. 47.

astronomic **orientarea mormintelor** de la Cernica¹¹⁷. Analiza acestuia a fost efectuată pe 327 de schelete luând în considerare direcția privirii defunctului, încercând să demonstreze faptul că mormintele au fost orientate în funcție de variația direcției din care „răsărea” soarele în diferite momente ale anului.

Conform rezultatelor, 96,3% dintre mormintele analizate se încadrau în intervalul de oscilație anuală a „răsăritului soarelui”, determinându-l pe autor să plaseze momentul înmormântării defuncțiilor la răsăritul soarelui. În sprijinul acestei ipoteze a argumentat și cu alte morminte ale culturii Boian (acestea nu au fost precizate), din diverse faze ale acesteia, care ar fi sugerat un comportament similar¹¹⁸.

A.S. Morintz și R. Kogălniceanu au reluat analiza arheo-astronomică din necropola de la Cernica. Din datele avute la dispoziție din monografie (pentru 36 morminte nu se cunoaște orientarea, iar unul dintre morminte a fost descoperit în marginea așezării) cei doi autori ajung la concluzia potrivit căreia din cele 343 de morminte pentru care se cunoaște orientarea, 315 dintre acestea (91,84%) se încadrează în arcul descris de soare la apus, între solstițiul de vară și cel de iarnă. Un aspect interesant a fost și acela potrivit căreia mormintele care ies din zona arcului descris de soare la apus se grupează spre sud, excepție făcând M208 la VNV 314°. Aceste date ar susține afirmațiile lui I. C. Sângeorzan privind o orientare solară, cu diferența că procentul mormintelor care se înscriu în arcul solar este mai mic și că este vorba despre oscilația soarelui la apus și nu la răsărit¹¹⁹.

I. Szücs-Csillik, A. Comșa, Z. Maxim și I. Szücs, au creat o bază de date ce includea mai multe puncte de interes extrase din monografie (stare, vârstă, sex, înălțime, adâncimea la care a fost dezvelit poziția scheletului în mormânt a membrilor, orientarea craniului, prezența inventarului funerar, date antropologice etc). Pentru anii 4600-4200 BC au calculat arcul solar într-un an, de la 235° (pentru Solstițiul de iarnă) la 304° (pentru Solstițiul de vară), ajungând la concluzia că în perioada în care au fost datate mormintele de la Cernica a existat/a fost practicat un cult solar. În privința orientării au constatat că, din 378 morminte 41% dintre schelete au fost orientate spre stânga (nord) și 46% spre dreapta (sud).

Printre schelete aliniate 92,11% au fost cuprinse în zona de vest a oscilației anuale a Soarelui în azimut. 26 schelete sunt surprinse în afara arcului solar, fiind aproape de punctul solstițiului de iarnă și de vară. Distribuția gaussiană a scheletelor din necropola de la Cernica prezintă o orientare vest-est, cu un vârf primăvară-toamnă, lucru ce arată că rata mortalității crește primăvara și toamna, probabil din cauza unor

117. Cf. Gh. Cantacuzino 1967, p. 381 și nota 6.

118. Cf. A.S. Morintz, R. Kogălniceanu 2009, p. 12.

119. Idem 2009, p. 17 și fig. 5 și 6.

epidemii (gripa, hepatita, encefalita) sau lipsa alimentelor la sfârșitul iernii.¹²⁰

Scheletele femeilor însărcinate moarte în timpul nașterii (M158, M251, M256, M303 dar și trei dintre cele așezate în decubitul ventral (M149, M237A și M318 se găesc în interiorul arcului solar, nefiind izolate în cimitir. Conform acestora, M158 a fost înmormântat în ianuarie sau decembrie, M251, în octombrie sau martie, M256, în septembrie sau aprilie și M303 în luna mai sau august¹²¹.

Din punct de vedere al orientării, defuncții prezentau următoarele direcții de orientare: vest-sud-vest, vest-nord-vest, sud-sud-vest, sud-sud-est și vest-est.

Inventarul funerar din necropola de la Cernica, conform monografiei, a fost compus din următoarele categorii de obiecte¹²² (Plansa 6-7):

Vase ceramice: M116 (1 vas), M117 (2 vase), M265 (1 vas), M348 (1 vas);

Piese litice: 1) **topoare/dălțițe de piatră șlefuită neperforate** (M3, M26, M28, M40, M45, M53, M63, M73, M74, M79, M81, M95, M98, M102, M109, M111, M120, M121, M126, M127, M239, M241, M255, M259, M270, M273, M278, M281, M314, M329, M346, M355; 2) **lame de silex:** M112, M116, M120, M132, M133bis, M186, M227, M253, M273, M330; 3) **piese de silex:** M97, M117, M127, M210, M211, M241, M282, M284, M354; 4) **așchii de silex:** M101, M116, M329; 5) **microlite de silex:** M97; M84, M227; 6) **lustruitor de ceramică:** M256;

Piese din cochilii de scoici marine: 1) **mărgele bilobate:** M9, M22, M29, M34, M38, M43, M48, M75, M87bis, M88, M98, M111, M166a, M182, M194, M196, M251, M256, M292; 2) **mărgele trilobate:** M38, M43, M48, M196, M251, M292; 3) **mărgele tubulare/cilindrice:** M29, M92, M98, M120, M182, M186, M188, M251, M256, M267, M303, M341, M354; 4) **mărgele rotunde:** M29, M98, M186; 5) **mărgele în formă de butoiăș:** M48, M182, M251; 6) **mărgele tronconice:** M112; 7) **mărgele mai mari sau mai mici, din cochilii de scoică marină, fără alte precizări:** M9, M16, M22, M34, M38, M43, M47, M48, M75, M77, M88bis, M95, M101, M103, M111, M115b, M141, M162, M164, M194, M198, M241A, M251, M341, M342, M355, M236, M241A; 8) **brățări:** M43, M68, M70, M88bis, M166a, M188, M196, M267; 9) **șirag de mărgele:** M340; 10) **podoabe fără alte precizări:** M87bis; 11) **valvă de scoică de *Ostrea edulis* perforată:** M43 (descoperită în dreptul osului pubian; M47-descoperită pe umărul stâng; M48-descoperită lângă humerusul stâng; M314-(două exemplare dintre care una mai mică neperforată, cealaltă probabil a servit ca pafta-era perforată în trei locuri, descoperită în partea inferioară a coloanei vertebrale) - (Plansa 16/5-8); 12) **plăcuță triunghiulară:** M266 (perforată, găsită

120. Idem.

121. I. Szűcs-Csillik, A. Comșa, Z. Maxim, I. Szűcs, Case studies of archaeoastronomy in Romania, în *Archeologia e Calcolatori*, 21, p. 327-337.

122. E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 13-149.

lângă schelet);

Podoabe: 1) **inele din os:** M17, M32, M43, M54, M82, M87bis, M88bis, M90, M244C, M251, M267, M284; 2) **mărgele din dinți de animal (cerb, mistreț):** M9, M28, M34, M43, M48, M56, M171; 3) **mărgele din os:** M56; 4) **mărgele de marmură:** M101; 5) **salbă din dinți de animal, perforați, fără alte precizări:** M172; 6) **podoabă din colț de mistreț:** M27, M225, M250; 7) **podoabă din plăcuță de os:** M216; 8) **colț de mistreț:** M81, M127 (perforat), M241B;

Plastică: M37, M82, M88, M144, M284 – pandantive din os, cu capul inelar și corpul falic;

Obiecte de cupru: 1) **mărgele/șirag de mărgele:** M16, M28, M29, M42, M43, M48, M92, M95, M98, M101, M113, M115B, M120, M196, M236, M251, M256, M267, M340, M342, M355; 2) **perle:** M144, M354;

Alte piese: 1) **ace de os perforate/neperforate:** M13, M92, M127, M289, M354, M251; 2) **ace de os cu o figurină feminină stilizată la partea superioară:** M101, M191¹²³; 3) **ace de împletit (?):** M95, M98; 4) **sule de os:** M41, M132, M196, M211, M216; 5) **obiecte din placă de os:** M19, M41; 6) **obiecte de os:** M216 (de formă biconvexă), M218, M340, M343 (de formă ovală, plat); 7) **piese de corn:** M17, M273.

În celelalte morminte nu au fost descoperite piese de inventar funerar¹²⁴.

Resturi osteologice animaliere – ce făceau parte din *ofranda funerară* au fost identificate în următoarele morminte: M169 (un os mare de animal, aflat lângă femurul stâng), M225 (un os de animal, descoperit între picioare) și M329 (un os de pasăre)¹²⁵.

Trebuie subliniat faptul că în nici un mormânt nu au fost identificate urme de ocră.

În privința identificării pe categorii de vârstă E. Comșa a utilizat doar observații vizuale. Un exemplu fiind: „*se pare că aparținut unei persoane în vârstă, deoarece avea numai câțiva dinți în alveole*” ș.a.m.d.), însă aceste date nu pot înlocui analizele antropologice propriu-zise¹²⁶.

Bazându-se doar pe observațiile vizuale: statură, masivitatea și/sau gracilitatea oaselor, sau pe baza anumitor categorii de bunuri existente în mormânt, pe care le consideră caracteristice grupelor de sex (un exemplu ar fi prezența în morminte a mărgelelor – argument pentru a considera un individ ca fiind de sex feminin ș.a.m.d.), E. Comșa arăta că 93 de schelete aparțin unor bărbați, iar 113 unor femei¹²⁷.

Statura medie calculată a fost de 1,65 m la bărbați și 1,54 m la femei¹²⁸.

123. Nu se precizează cărui individ a aparținut acest obiect (M 191 A-D).

124. E. Comșa, Gh. Cantacuzino 2001, p. 13-149.

125. Idem 2001, p. 136, 165.

126. Idem 2001, p. 13-149.

127. Ibidem.

128. O. Necrasov, M. Cristescu, D. Botezatu, G. Miu 1983, Sur les caractéristiques anthropologiques de la population néolithique de Cernica, appartenant à la culture Boian, în *ARA*, 20, p. 13.

Datele obținute în urma studierii din punct de vedere antropologic (în privința vârstei și a sexului) a defuncțiilor din necropola de la Cernica arată astfel¹²⁹:

Vârsta \ Sexul	Bărbați		Femei		Indeterminabili		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I (0 – 7 ani)	-	-	-	-	7	2,32	7	2,32
Infans II (7 - 14 ani)	-	-	2	0,66	11	3,64	13	4,30
Juvenis (14-20 ani)	8	2,65	6	1,99	3	0,99	17	5,63
Adultus (20-30 ani)	19	6,29	44	14,57	4	1,32	67	22,18
Maturus (30-60 ani)	104	34,44	66	21,85	5	1,65	175	57,94
Senilis (de la 60 de ani în sus)	11	3,64	4	1,32	-	-	15	4,96
Indeterminabili	-	-	-	-	8	2,65	8	2,65
Total	142	47,02	122	40,39	38	12,57	302	99,98

Indicele cranian corespunde la bărbați în categoria doliocrană, iar la femei mezocrană¹³⁰.

- mediteranoid cu variantele sale paleomediterranoidă, mediteranoidă de nuanță pontică și mediteranoidă aproape clasică: statură mijlocie mică, schelet gracil, craniul de tip doliocran sau mai rar mezocran;

- protoeuropoid: statura înaltă sau semimijlocie, scheletul destul de masiv, craniul de tip doliocran sau mezocran (lung și nu prea îngust), înălțime mijlocie sau mare;

- alpinoid (brahicrani cu talia joasă sau mijlocie)¹³¹;

În necropola de la Cernica au fost identificate și morminte duble sau triple¹³², situații asemănătoare se întâlnesc și în alte necropolele neo-eneolitice din spațiul

129. O. Necrasov, D. Botezatu, C. Fedorovici 1979, Sur les sépultures néolithiques de Cernica (culture Boian) et les caractéristiques démographiques de cette population, în *ARA*, 16, p. 14, tabelul 1.

130. O. Necrasov 1984, L'évolution de l'indice crânien du Néolithique au premier Age du fer en Roumanie, în *Bulletin et Mémoires de la Société d'anthropologie de Paris, XIVe Série, tome 1 fascicule 3*, p. 199-200; O. Necrasov, M. Cristescu, D. Botezatu, G. Miu 1990, Cercetări paleoantropologice privitoare la populațiile de pe teritoriul României, *ArchMold*, XIII, p. 185-186.

131. O. Necrasov et alii 1990, p. 188-189.

132. Idem 1990, p. 186.

românesc: Sultana – Valea Orbului¹³³ și Chirnogi – Șuvița Iorgulescu¹³⁴.

„Tell Glina”, Sat Bălăceanca, com. Cernica, jud. Ilfov (Planșa 11/1-3)

Așezarea de tip *tell* de la Glina se află pe malul sudic al râului Dâmbovița, pe o terasă înaltă. A fost identificată de R. Vulpe în urma unor cercetări de suprafață efectuate în anul 1923 și cercetată sistematic începând cu anul 1926-1927 (I. Nestor), 1943-1948 (M. Petrescu-Dâmbovița), 1969-1970 (M. Petrescu-Dâmbovița, E. Comșa).

M. Petrescu-Dâmbovița în anul 1943 a cercetat o suprafață de formă rectangulară amplasată în partea vestică a tell-ului. În colțul sud-vestic al suprafeței săpate, în stratul Boian a descoperit (la -2,65 m), patru schelete de copii mici. Aceștia au fost depuși în poziție chircită: două pe partea stângă, celelalte două pe partea dreaptă. La trei dintre schelete, craniul era orientat spre est, iar la cel de-al patrulea era orientat spre sud. La două schelete, mâna dreaptă era întinsă pe lângă corp cu palma îndreptată spre bazin, iar cea stângă a fost îndoită din cot și cu palma în dreptul bărbiei. Doar la unul dintre morminte a fost descoperit inventar funerar compus din câteva mărgelile lucrate din valve de scoici. Trebuie subliniat faptul că groapa unuia dintre morminte a fost acoperită, în parte de resturile unei locuințe de suprafață din stratul Boian A, faza Vidra¹³⁵.

Între anii 1946 - 1948 au mai fost descoperite încă patru morminte de copii, răspândite în cuprinsul așezării printre locuințe astfel:

Despre **Mormântul 1/1946** se cunoaște doar faptul că a fost descoperit lângă malul de nord-est al suprafeței săpate în acel an și că avea un inventar funerar compus din numeroase mărgelile realizate din scoici și din foiță de aramă (cilindrice având aspectul unor tuburi scurte). Ambele tipuri de mărgelile alternau între ele¹³⁶.

Mormântul 2/1946 descoperit lângă colțul de sud-est al suprafeței săpate. Acesta se afla la cca 0,80 m distanță de resturile unei locuințe Boian și la cca 0,25 m sub fășia interioară a unei vetre. Scheletul aparținea unui copil în poziție chircită moderat, pe partea stângă având craniul orientat spre ENE 72°. Lungimea păstrată (de la creștet până la călcâi) a fost de 0,61 m. La cca 0,10 m în fața craniului, au fost găsite semințe carbonizate ce erau acoperite cu un fragment ceramic. Date suficiente care să demonstreze faptul că acestea au fost depuse ritual nu se cunosc este posibil doar o simplă asociere întâmplătoare. Ca inventar funerar, au fost descoperite în

133. D. Șerbănescu 2002, Observații preliminare asupra necropolei neolitice de la Sultana, jud. Călărași, în *CCDJ*, XIX, p. 69-70.

134. A.C. Bălăceanu, P. Cantemir 1991, Contribuții la cunoașterea unor aspecte paleodemografice la populația neolitică de la Chirnogi – Șuvița Iorgulescu, în *SCA*, 28, p. 3.

135. M. Petrescu-Dâmbovița 1944, p. 69-70; E. Comșa 1960b, Contribuție cu privire la ritualurile funerare din epoca neolitică de pe teritoriul țării noastre, *Omagiu lui C. Daicovicu*, p. 88; idem 1974a, p. 202, 206.

136. E. Comșa 1974a, p. 202; idem 1995, Ritul și ritualul funerar al purtătorilor culturii Boian și Gumelnița din Muntenia, în *ActaMN*, XXXII, 1, p. 259.

regiunea craniului și a picioarelor patru măргеle din valve de scoici¹³⁷.

Despre mormântul descoperit în anul 1947 nu se cunosc date, E. Comșa primind informații verbale de la M. Petrescu-Dîmbovița¹³⁸.

Mormântul descoperit în anul 1948 a fost identificat în interiorul unei gropi (la cca 0,13 m deasupra fundului gropii). Aceasta aparținea din punct de vedere cultural fazei Vidra a culturii Boian. Scheletul de copil era depus în poziție chircită pe partea stângă și avea craniul orientat pe direcția ENE 70°. Probabil ambele mâini erau îndoite din cot. Au fost găsite la cca 0,30 m de baza craniului măргеle realizate din velve de scoici ce făceau parte probabil, dintr-un șirag¹³⁹.

Pe teritoriul României au mai fost descoperite necropole, morminte izolate și resturi osteologice umane în următoarele situri ale culturii Boian:

Sultana – Valea Orbului, jud. Călărași (Planșa 8)

În anul 1971 D. Șerbănescu a identificat și cercetat o necropolă amplasată pe ambii versanți și pe terasa văii numită de localnici *Valea Orbului*, aparținând fazei Bolintineanu a culturii Boian. Au fost descoperite 253 de morminte de înhumație - sunt reprezentate toate categoriile de vârstă¹⁴⁰.

Adâncimile la care au fost dezvelite mormintele variază în funcție de localizarea lor: cele depuse pe pantă au fost găsite între -0,25/-0,35 m, iar cele care au fost descoperite pe platoul terasei se aflau la - 1,80/- 2,30 m¹⁴¹. Gropile (doar pentru o parte dintre morminte au putut fi identificate) au forme ovale, trapezoidale sau dreptunghiulare cu colțurile rotunjite.

Poziția predominantă în mormintele descoperite la Sultana – *Valea Orbului*, este cea specifică culturii Boian¹⁴² și anume chircit pe partea stângă¹⁴³. Au fost găsiți și indivizi înmormântați în poziție chircită pe partea dreaptă (în număr mic – 7), iar pentru o parte a defuncțiilor (15) din cauza conservării precare, nu a fost posibilă

137. Idem 1974a, p. 202.

138. Ibidem, nota 614.

139. Idem 1974a, p. 203.

140. O. Necrasov *et alii* 1990, p. 189-192; D. Șerbănescu 2002, p. 69-70; D. Șerbănescu, O. Androne, A. Soficaru, Sultana – Valea Orbului, în *CCA. Campania 2003*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm> [accesat 26.10.2012]; D. Șerbănescu, A. Soficaru 2005, 213. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Valea Orbului, *CCA, campania 2004*, p. 364-365; idem 2006, 186. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Valea Orbului, în *CCA, campania 2005*, p. 343-347; D. Șerbănescu, A. Comșa, L. Mecu 2007, 179. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Valea Orbului, în *CCA, campania 2006*, p. 351-352; D. Șerbănescu, T. Nica, A. Comșa, L. Mecu 2008, 168. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Valea Orbului, în *CCA, campania 2007*, p. 294-295.

141. D. Șerbănescu 2002, p. 70; D. Șerbănescu, A. Soficaru 2006, p. 343.

142. D. Șerbănescu 2002, p. 70.

143. Cu diferite variante date de poziția craniului, a picioarelor și a toracelui, însă acestea pot fi rezultatul procesului postdepozițional.

stabilirea poziției în morminte.

Poziționarea membrilor superioare: în cazul defuncțiilor depuși în poziție chircită, lateral pe partea stângă, mâna stângă era puternic îndoită din cot și îndreptată cu palma spre față sau așezată sub craniu, iar mâna dreaptă, puțin îndoită din cot, era așezată cu palma pe femurul piciorului drept, sau cu antebrațul așezat paralel cu femurele; în cazul scheletelor depuse în poziție chircită, dorsal pe partea stângă (mâna stângă era adusă spre craniu, iar mâna dreaptă, îndoită din cot era așezată uneori pe bazin sau pe genunchi¹⁴⁴.

Craniile erau orientate spre est-sud/est, est, sud-est, est-nord/est¹⁴⁵.

47,82 % dintre morminte (121) prezentau inventar funerar. Acesta era compus din: obiectele confecționate din lut (mărgele, pafta), cochilii de scoici marine (mărgele, brățări, pandantive, sau pectorale), din roci (pandantive de marmură și din sist verde), os (inele, obiecte cilindrice cu o perforație laterală, idolii antropomorfi stilizați excesiv, cu capul inelar – găsiți în două morminte în palma mâinii drepte¹⁴⁶-Plansa 8/2) sau cupru (mărgele în formă de rondele), lame de silex sau tesle, vase fragmentare de lut¹⁴⁷. A fost descoperită și o săpăligă din con de cerb (în pământul de umplură al unui mormânt), pe care autorilor cercetărilor au considerat-o a fi unealta cu care a fost săpată groapa funerară¹⁴⁸.

În groapa a șase morminte (M162, M168, M174, M177, M180, M185) în care au fost identificați, din punct de vedere antropologic - defuncți de sex masculin, au fost descoperite mărgele din os, cupru și cochilii de scoici¹⁴⁹.

În zona pubiană a două schelete de femei tinere, a fost descoperită câte o pafta realizată dintr-o valvă mare de scoică. Acestea prezentau două orificii în partea superioară și un orificiu la bază¹⁵⁰. În necropola de la Sultana – *Valea Orbului*, au fost descoperite cinci astfel de pafte, dintre care una era realizată din lut¹⁵¹, iar unii ceretători consideră că acestea erau un fel de “*custos virginitalis*” însă, este posibil ca aceste piese să fi făcut parte dintr-o cingătoare de mijloc, paftea având rolul de a pune în evidență zona pubiană¹⁵².

Într-un mormânt (M161) a fost depusă o ofrandă de carne¹⁵³.

144. D. Șerbănescu 2002, p. 70; D. Șerbănescu *et alii*, 2008, p. 294.

145. D. Șerbănescu, A. Soficaru 2005, p. 364; D. Șerbănescu *et alii* 2007, p. 351.

146. D. Șerbănescu *et alii* 2008, p. 294-295.

147. Idem 2008, p. 71-72; D. Șerbănescu *et alii* 2003; D. Șerbănescu, A. Soficaru 2006, p. 343-347; D. Șerbănescu *et alii* 2007, p. 351-352.

148. D. Șerbănescu *et alii* 2007, p. 351.

149. D. Șerbănescu, A. Soficaru 2005, p. 364-365; idem 2006, p. 343-347.

150. D. Șerbănescu *et alii* 2007, p. 351.

151. Ibidem.

152. Ibidem.

153. D. Șerbănescu, A. Soficaru 2005, p. 364-365.

D. Șerbănescu pornind de la prezența sau absența inventarului funerar în morminte a constatat faptul că, a existat o stratificare socială (un număr mare din mormintele descoperite pe versantul de vest al văii prezentau inventar funerar față de cele descoperite pe versantul de nord-est¹⁵⁴.

Din punct de vedere populațional, antropologii au considerat că indivizii descoperiți în necropola neolitică de la Valea Orbului sunt de două tipuri:

- protoeuropoid: statura înaltă sau semimijlocie, scheletul destul de masiv, craniul de tip doliocran sau mezocran (lung și nu prea îngust), înălțime mijlocie sau mare;
- mediteranoid cu variantele sale paleomediterraneană și mediteranoizi clasici (cum ar fi varianta danubiano-pontică): statură mijlocie mică, schelet gracil, craniul de tip doliocran sau mai rar mezocran¹⁵⁵.

Statura medie calculată a fost de 1,65 m la bărbați și 1,53 m la femei¹⁵⁶.

Datele (în privința vârstei și a sexului) obținute în urma studierii din punct de vedere antropologic a 178 de schelete din necropola de la Sultana - Valea Orbului, se prezintă astfel¹⁵⁷:

Sexul Vârsta	Bărbați		Femei		Indeterminabili		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I (0 - 7 ani)	-	-	-	-	35	19,66	35	19,66
Infans II (7 - 14 ani)	-	-	-	-	9	5,05	9	5,05
Juvenis (14-20 ani)	1	0,56	1	0,56	7	3,93	9	5,05
Adultus (20-30 ani)	49	27,53	41	23,03	1	0,56	91	51,12
Maturus (30-60 ani)	14	7,86	17	9,55	-	-	31	17,41
Senilis (de la 60 de ani în sus)	3	1,68	-	-	-	-	3	1,68
Total	67	37,63	59	33,14	52	29,2	178	99,97

154. D. Șerbănescu 2002, p. 72.

155. O. Necrasov *et alii* 1990, p. 189-192; D. Șerbănescu 2002, p. 71.

156. O. Necrasov *et alii* 1990, p. 191; D. Șerbănescu 2002, p. 71.

157. D. Șerbănescu 2002, p. 69-71; D. Șerbănescu *et alii* 2003; D. Șerbănescu, A. Soficaru 2005, p. 364-365; idem 2006, p. 343-347 (analiza antropologică a fost realizată de M.M. Gătej și A. Soficaru iar dintr-o eroare a fost trecut Oltenița în loc de Sultana-Valea Orbului).

Au fost descoperite și patru morminte duble¹⁵⁸.

Popești, com. Vasilați, jud. Călărași (Planșa 11/4-7)

D. Șerbănescu a descoperit o necropolă-un mic cimitir, ce se găsea pe terasa înaltă a râului Dâmbovița. Au fost cercetate 17 morminte, din care doar 16 aparțineau fazei Vidra a culturii Boian și ultimul, a fost datat în epoca bronzului. Un defunct a fost depus în poziție chircită pe partea dreaptă, ceilalți fiind dispuși în poziție chircit lateral, pe partea stângă.

Poziționarea membrilor superioare: brațele îndoite din cot și aduse spre față; mâna dreaptă îndreptată spre femurul drept, iar brațul stâng era îndoit din cot cu palma așezată sub craniu. Orientarea craniilor a fost spre direcții apropiate de est¹⁵⁹.

Inventarul funerar a fost compus din piese litice (topoare de piatră șlefuită precum și o lamă de silex); piese din cochilii de scoici marine (mărgele), podoabe din os (mărgele și un inel), piese de cupru (mărgele)¹⁶⁰.

Din punct de vedere populațional, antropologii au considerat că indivizii descoperiți în necropola neolitică de la Popești sunt de două tipuri: mediteranoizi (cu variantele sale) și protoeuropoizi. Înălțimea medie a defuncțiilor era cuprinsă între 1,56 m la femei și 1,69 m la bărbați¹⁶¹.

Datele (în privința vârstei și a sexului) obținute în urma studierii din punct de vedere antropologic a scheletelor din necropola de la **Popești** se prezintă astfel¹⁶²:

Sexul Vârsta	Bărbați		Femei		Indeterminabili		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I (0 – 7 ani)	-	-	-	-	1	6,25	1	6,25
Infans II (7 - 14 ani)	-	-	1	6,25	1	6,25	2	12,5
Juvenis (14-18 ani)	2	12,5	-	-	-	-	2	12,5
Adultus (18-30 ani)	2	12,5	3	18,75	-	-	5	31,25

158. D. Șerbănescu 2002, p. 69.

159. Idem 1999, Necropola neolitică de la Popești, com. Vasilați, jud. Călărași, în M. Neagu (ed.) *Cultura Boian pe teritoriul României*, Călărași, p. 14.

160. Idem 1999, p. 14-16.

161. Idem 1999, p. 14.

162. Idem 1999, p. 16, Talelul 1.

Maturus (30-60 ani)	1	6,25	5	31,25	-	-	6	37,5
Total	5	31,25	9	56,25	2	12,5	16	100

Curățești, com. Mănăstirea, județul Călărași (Planșa 11/8)

În timpul desfășurării cercetărilor în necropola de la „Valea Orbului” în anul 2005 pe un teren aflat în amonte pe Valea Mostiștei, la 800 m nord de Valea Orbului, datorită eroziunii provocate de apele lacului, au fost distruse parțial mai multe morminte de inhumație. Primele patru au fost găsite la - 2,80 – 3,00 m; erau morminte de inhumație cu scheletele depuse în poziție chircită pe partea stângă, cu craniul orientat spre est. Acestea au fost atribuite perioadei de tranziție la epoca bronzului¹⁶³. Sub aceste înmormântări la - 3,80 – 3,95 m, au fost identificate un număr de șase morminte atribuite culturii Boian¹⁶⁴. În 2010, în dreptul necropolei au mai fost dezvelite osemintele a trei morminte distruse, observabile de la nivelul apei, iar între - 3,20 - 3,80 m au fost descoperite alte șapte morminte neolitice. Groapa era de formă ovală¹⁶⁵.

Defuncții identificați la **Curățești** (în număr de 16) erau depuși în poziție chircită (15 pe partea stângă și unul pe partea dreaptă) pe o parte și aveau craniul orientat în general pe direcții apropiate de est (unul singur fiind orientat cu craniul spre sud). Mâna stângă era îndoită din cot și adusă cu palma sub craniu/în dreptul feței, palma mâinii drepte era îndreptată spre femurul piciorului drept sau în fața toracelui.

Inventarul funerar (descoperit în șase dintre mormintele cercetate) constă din mărgelile lucrate din lut, marmură, cochilii de melci și scoici marine, inele de os, unelte de piatră, o lamă de silex și un șirag de mărgelile din marmură (descoperit la gâtul unui schelet). Au fost găsite și două vase fragmentare de lut, unul dintre ele fiind decorat cu pliseuri fine¹⁶⁶.

Datorită faptului că nu au fost identificate morminte și în partea de vest a suprafeței săpate, autorii săpăturii din anul 2010 (D. Șerbănescu, S. Cristache) au considerat că necropola descoperită aici, nu depășește un diametru de 20 m¹⁶⁷.

Boian A-Grădiștea Ulmilor, jud. Călărași (Planșa 12)

În stațiunea eponimă culturii Boian, au fost identificate 14 morminte, unul se

163. D. Șerbănescu, A. Soficaru 2005, p. 364-365.

164. Ibidem.

165. D. Șerbănescu, S. Cristache 2011, Curățești, com. Frâsinet, jud. Călărași, Punct: Biserica Veche, în M. V. Angelescu, C. Bem, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu (eds.), CCA. Campania 2010, București: cIMEC, p. 43.

166. D. Șerbănescu, A. Soficaru 2005, p. 364-365; D. Șerbănescu, S. Cristache 2011, p. 43.

167. D. Șerbănescu, S. Cristache 2011, p. 43.

găsea în interiorul așezării (M1), celelalte lângă aceasta¹⁶⁸. Din punct de vedere antropologic, scheletele aparțin unor copii (cinci defuncți) și nouă adulți (opt femei și un bărbat), descoperiți între -0,59 m - 2,72 m. Au fost depuși în poziție chircită pe partea stângă iar într-un singur caz (M4) nu a putut fi determinată poziția acestuia datorită acidității pământului¹⁶⁹.

Mâinile erau depuse astfel: stânga era îndoită din cot, cu palma în dreptul feței, dreapta întinsă pe lângă corp; ambele mâini erau îndoite din cot, cu palmele în dreptul feței; mâna stângă îndoită din cot, cu pumnul strâns, dreapta având palma așezată pe umărul opus. Craniile sunt orientate pe direcții cuprinse între NNE și ESE, într-un singur caz acesta era orientat spre SV. Inventarul funerar constă dintr-un ac de cupru găsit în dreptul creștetului (M10), șirag de mărgelă realizat din cochilii de scoici - în dreptul gâtului (M7, M13) și două mărgelă găsite în dreptul cotului (M13). La M14 pe craniu s-a observat o dungă de culoare, probabil de la un accesoriu purtat pe cap¹⁷⁰.

Din punct de vedere populațional, antropologii au constatat că indivizii descoperiți sunt de tip mediteranoid¹⁷¹.

Andolina, com. Ciocănești, jud. Călărași (Planșa 13/A)

Între anii 1960 - 1962, cu ocazia unor cercetări de suprafață, a fost descoperit un cimitir, cu morminte aparținând mai multor perioade istorice. Acesta a fost identificat pe terasa lacului Boian, la cca 200 m de așezarea aparținând fazei Vidra a culturii Boian¹⁷².

Scheletele neolitice, în număr de cinci¹⁷³, se aflau la distanță mică unele de altele. Adâncimea la care au fost surprinse este cuprinsă între 0,80 m și 1,35 m față de nivelul actual de călcare¹⁷⁴. Defuncții erau depuși în poziție chircit lateral, pe partea stângă, cu craniile orientate pe direcții apropiate de est¹⁷⁵.

Doar la două dintre morminte a fost descoperit inventar funerar. Primul (M1) prezenta în zona gâtului două șiraguri de mărgelă realizate din scoici și cupru iar la cca 0,30 m est/sud-est de craniu a fost identificat un topor plat, lucrat îngrijit realizat

168. E. Comșa 1974a, p. 206-211.

169. Idem 1974a, p. 207-211.

170. Idem 1974a, p. 206-211; idem 1995, p. 258; S. C. Enea 2009, Necropolele neolitice și eneolitice din România – mărturii ale simbolismului puterii și ale organizării sociale, *In medias res praeistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata*. Edidit George Bodi, Iași, 2009, p. 81.

171. N. Haas, C. Maximilian și D. Nicolăescu-Plopșor 1959, Studiu antropologic asupra scheletului neolitic de la Boian, *MCA*, V, p. 131-142.

172. E. Comșa 1974a, p. 218.

173. Idem 1974a, p. 203-205.

174. Idem 1961, Mormântul neolitic descoperit lângă satul Andolina, în *SCIV*, XII, 2, p. 359-360; idem 1974a, p. 203-206.

175. Idem 1974a, p. 203-206; idem 1995, p. 258.

din tuf vulcanic de culoare gălbuie ((Planșa 13/B)¹⁷⁶. Al doilea mormânt (M2), prezenta (în dreptul gâtului și al pieptului) mărgelile (unele de scoică), majoritatea fiind de culoare verzui - albăstruie (probabil minereu de cupru)¹⁷⁷.

Morminte izolate:

La Gălățui - Movila Berzei, jud. Călărași ((Planșa 10/1-3) în primul nivel de locuire Boian – Giulești (III/1) au fost descoperite, printre locuințe două morminte depuse în poziție chircită pe partea dreaptă. Unul dintre ele (M4) a fost protejat de o construcție din lemn (realizată din patru pari pe care s-a depus o platformă din crengi, dispuse în rețea. În zona gâtului a fost găsit un bulgăre de ocru iar în spatele oaselor coxale o grămăjoară de cenușă¹⁷⁸.

Tot în aceeași așezare, dar în nivelul superior de locuire Boian – Giulești (III/2), a fost cercetat un mormânt, la care, în afara poziție de depunere - puternic chircit pe partea stângă se mai remarcă un element al ritualului funerar și anume prezența în zona gurii și a anusului a bulgărilor de chirpici¹⁷⁹. Prezența în acest nivel a unui craniu uman (sub platforma unei locuințe) în asociere cu un altar din lut fragmentar, a permis cercetătorilor să avanseze ipoteza unui ritual de fundare a „locuinței-sanctuar”¹⁸⁰.

Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt

Lângă un bordei datat în cultura Boian a fost identificat un mormânt în care era depus, în poziție chircită pe partea dreaptă, un copil. Lângă acesta au fost găsite fragmente ceramice aparținând culturii Boian¹⁸¹.

Leș-Várhegy, jud. Covasna

În interiorul așezărilor neo-eneolitice a fost descoperit un schelet (deranjat de un gang de animale) de copil, la -0,75 m, depus în poziție chircită pe partea stângă, cu craniul orientat spre est. Nu a prezentat inventar funerar¹⁸².

176. Idem 1974a, p. 203.

177. Idem 1974a, p. 204-205.

178. M. Neagu 2003, p. 118.

179. Idem 2003, p. 118-119.

180. M. Neagu, V. Parnic, F. Rădulescu, Gălățui, com. Gălățui, jud. Călărași, Punct: Movila Berzei, în *CCA. Campania 2000*, http://www.cimec.ro/Arheologie/CronicaCA2001/rapoarte/rapoarte_maine.htm [accesat 25.10.2012]; M. Neagu 2003, p. 118-119.

181. M. Negru, Gh. Popilian, G. Mihai, M. Nica, F. Ghemut, *Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt [Romula], Punct: Atelierele ceramice de nord (villa suburbana)*, în M. V. Angelescu, I. Oberländer-Târnoveanu, F. Vasilescu (eds.), *CCA. Campania 2003*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2004/cd/index.htm> [accesat 15.04.2013].

182. I. Nestor 1957, Raport despre sondaje de la Leș-Várhegy, în *MCA*, III, p. 62; E. Comșa 1960b, p. 88; C. Lazăr (ed.), M. Florea, C. Astaloș, M. Voicu, T. Ignat, V. Opriș, *The Catalogue of the Neolithic and Eneolithic Funerary Findings from Romania*, National History Museum of Romania, Monographic Series no. VII, ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, p. 58-59.

Faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița (Planșa 14-15)

Într-un strat ce aparține fazei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, în așezarea de la **Vidra** au fost descoperite – în dreptul albierii ce desparte așezarea în două – la cca 1,80 m adâncime, de către D. V. Rosetti două schelete de copii situate la mică distanță între ele¹⁸³. Acestea, erau așezate în poziție chirchită pe partea dreaptă, cu craniul orientat spre NV. Într-unul dintre articolele în care face referire la acestea¹⁸⁴, autorul afirmă că unul dintre morminte avea, în dreptul șoldurilor, două plăcute ornamentale, triunghiulare, făcute din fragmente de valve de cochilii și perforate la fiecare vârf. Într-un alt material¹⁸⁵ afirmă că astfel de plăcuțe au fost găsite la ambele schelete (așezate câte două, față în față, ca și cum ar fi servit drept cataramă) dar erau de formă dreptunghiulară.

În legătură cu mormintele de copii din această așezare E. Comșa consideră că aceștia, morți din diferite cauze, erau îngropați aproape exclusiv în cuprinsul așezărilor, lângă locuințe, nefiind vorba de jertfe umane, ci de oglindirea dragostei materne față de copii¹⁸⁶. O altă ipoteză pe care același autor o emite, este aceea că se ajunsese treptat la un obicei funerar care nu permitea îngroparea copiilor în cadrul necropolelor, fiind posibil ca regula să fie legată și de obiceiul inițierii în tradițiile comunității¹⁸⁷.

Aceasta însă poate fi contrazisă de faptul că și în alte necropole descoperite ce aparțin fazei de tranziție dar și culturilor Boian și Gumelnița, pe teritoriul României au fost descoperite și morminte de copii, în număr redus în raport cu mormintele de adulți. Astfel, în așezarea de la **Radovanu-La Muscalu** (aparținând perioadei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița), din cele 17 morminte descoperite, cinci erau de copii și trei de adolescenți¹⁸⁸; la **Sultana – Valea Orbului** în interiorul necropolei - aparținând fazei Bolintineanu a culturii Boian au fost descoperite toate categoriile de vârstă¹⁸⁹; la **Vărăști – „Grădiștea Ulmilor”** (cea mai mare necropolă gumelnițeană de pe teritoriul țării noastre), din cele 118 morminte descoperite, 33 erau de copii și cinci de adolescenți¹⁹⁰; la **Căscioarele – Ostrovel**, în stratul aparținând fazei A2 a culturii Gumelnița au fost descoperite schelete de copii îngropați sub nivelul locuințelor¹⁹¹; un grup de nouă morminte, aparținând culturii Gumelnița, a

183. E. Comșa 1974a, p. 212 - pe baza datelor oferite de autorul descoperirii.

184. Idem 1960a, Considerations sur la rite funeraires de la civilisation de Gumelnița, în *Dacia N.S.*, IV, p. 12.

185. Idem 1974a, p. 212.

186. Idem 1988-1989, Un obicei funerar al purtătorilor culturii Boian, *CCDJ*, V-VII, p. 29.

187. Ibidem.

188. Idem 1998, Mormintele neolitice de la Radovanu, *SCIV(A)*, tomul 49, nr. 3-4, București, iulie-decembrie, p. 265-273.

189. D. Șerbănescu 2002, p. 69-70; D. Șerbănescu, A. Soficar 2005, p. 364-365; idem 2006, p. 343-347; D. Șerbănescu *et alii* 2003; idem 2007, p. 351-352; idem 2008, p. 294-295.

190. E. Comșa 1995a, Necropola gumelnițeană de la Vărăști, în *AnB (S.N.)*, IV, 1, p. 55-189.

191. Vl. Dumitrescu 1970, Edifice destiné au culte découvert dans la couche Boian – Spațov de la

fost cercetat la **Dridu**, printre care se afla și unul de copil¹⁹²; în necropola aparținând culturii Gumelnița de la **Chirnogi** – „*Suvița Iorgulescu*” au fost descoperite morminte ce aparțin mai multor perioade istorice. 54 dintre acestea aparțin culturii Gumelnița, printre care au fost descoperite și morminte de copii dar și indivizi așezați cu fața în jos¹⁹³.

Pe teritoriul României au mai fost descoperite (aparținând fazei de tranziție) o necropolă dar și morminte izolate, în următoarele situri:

Radovanu-La Muscalu, jud. Călărași (Planșa 14/1-4), a fost descoperită necropola ce se afla pe terasa înaltă, la aproximativ 100 m nord/vest de așezare. Au fost găsite 17 morminte la o adâncime cuprinsă între 0,73 m – 0,87 m (gropile nu au putut fi identificate) în care defuncții erau depuși în poziție chircit lateral stânga sau dreapta și ventral stânga iar în unele cazuri nu a fost posibilă identificarea poziției.

Poziționarea mâinilor a fost făcută astfel: ambele erau îndoite spre cap (în trei cazuri); mâna stângă așezată pe lângă corp, cea dreaptă îndoită spre craniu (un caz); mâna stângă îndoită spre cap, cea dreaptă întinsă pe lângă corp (trei cazuri); mâna stângă îndoită spre craniu, iar cea dreaptă era întoarsă la spate și îndoită spre umăr¹⁹⁴.

Printre aceste morminte de adulți (nouă cazuri) s-au găsit și morminte de adolescenți (trei cazuri) dar și copii-cinci cazuri (fără inventar funerar), depuși în poziție chircită, pe partea stângă¹⁹⁵. Majoritatea scheletelor aveau craniul orientat pe direcții apropiate de est¹⁹⁶.

Inventarul funerar a fost destul de sărac, în trei situații cei decedați au beneficiat de inventar funerar (o lamă de silex, mărgelile din valve de scoici și un mic vas bitronconic¹⁹⁷).

Vărăști-Grădiștea Ulmilor, jud. Călărași, au fost descoperite patru morminte (M10, M22, M61 și M121) ce aparțineau fazei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița (Planșa 15)¹⁹⁸. Defuncții-adulți au fost depuși, la o adâncime cuprinsă între 0,93-1,45 m, în poziție chircită pe partea stângă, în două dintre cazuri se constată poziția ventral stânga. Brațele erau puternic îndoite din cot, cu palmele așezate în dreptul feței, lângă obraz; palma stângă sub craniu și dreapta lângă obraz; mâna stângă îndoită din cot cu palma în dreptul feței iar cea dreaptă întinsă cu palma

station-tell de Căscioarele, în *Dacia N.S.*, XIV, p. 7.

192. E. Comșa 1995, p. 261.

193. S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 115; C. Lazăr 2001a, *Descoperiri funerare aparținând culturii Gumelnița pe teritoriul României*, în S. Marinescu-Bîlcu (coordonator) *O civilizație „necunoscută”*: *Gumelnița*, cd-rom editat de cIMEC.

194. E. Comșa 1990, p. 104-108; idem, 1998, p. 265-276.

195. Idem 1998, p. 268, 281, 273.

196. Idem 1998, p. 265-276.

197. Idem 1990, p. 108; idem, 1998, p. 267-273.

198. Idem 1995a, p. 61, 64-65, 77-78, 95.

sub genunchiul stâng¹⁹⁹. Inventarul funerar a fost compus dintr-o piesă de silex și un fragment ceramic (M10) și cinci vase de lut așezate peste cutia toracică, pe membrele inferioare și lângă acestea (M61)²⁰⁰. În toate cele patru morminte aparținând fazei de tranziție, din necropola de la Vărăști-Grădiștea Ulmilor este prezent ocrul, astfel: la M10 (în zona bazinului), M22 (pe arcade), M61 (pe frunte și pe față) și M121 (pe oase, fără alte precizări)²⁰¹.

Radovanu-La Muscalu, jud. Călărași. În interiorul așezării de tip *tell*, au fost identificate șase morminte de copii (trei dintre acestea se aflau în preajma locuințelor-M8, M14, M21), surprinși la o adâncime cuprinsă între 0,46 m - 0,90 m. Au fost depuși în poziție chirchită pe partea stângă, având craniile orientate pe direcții apropiate de est. Brațele erau îndoite din coate (M9), cu mâna dreaptă întinsă pe lângă corp cea stângă așezată în față cu palma spre genunchi (M14). Nu au prezentat inventar funerar²⁰².

Tot aici, E. Comșa amintește faptul că în marginea așezării a fost descoperit în anul 1961 un fragment de os (probabil de la antebraț)²⁰³.

Radovanu-Neguleasa, jud. Călărași

În apropiere de așezarea Radovanu-La Muscalu, în anul 1965, M. Comșa descoperirea două morminte neolitice²⁰⁴. Acestea aparțineau unui copil și unui adult depuși în poziție chirchită pe partea stângă și care au fost deranjate de complexele feudale. Nu au prezentat inventar funerar²⁰⁵.

La Fărcașu de Sus – „La Școală”, jud. Olt (Planșa 14/6), în apropierea unei vetre a fost descoperit un mormânt dublu de inhumație. Scheletele, aparținând unui cuplu (femeie și bărbat) erau depuse în poziție chirchită pe partea stângă, cu brațele îndoite. Au fost așezate unul în spatele celuilalt, bărbatul îmbrățișând femeia. La gâtul femeii (dar și în pământul de umplură-probabil căzute) a fost identificat un șirag de mărgelă mici, de formă tubulară de culoare roșie – cărămizie²⁰⁶.

La Izvoarele-Fântânele, jud. Giurgiu (Planșa 14/5) a fost descoperit, sub platforma unei locuințe, un mormânt a cărui groapă avea o formă ovală, neregulată. Defunctul a fost depus în poziție chirchită pe partea stângă, cu craniul spre NE, cu

199. Ibidem.

200. Ibidem.

201. Ibidem.

202. Idem 1998, p. 268, 270-271, 273.

203. Idem 1998, p. 265.

204. Idem 1998, p. 273-274.

205. Idem 1974a, p. 218; idem 1998, p. 273.

206. M. Nica 1985, Descoperiri ale complexului cultural Boian V-Gumelnița în Oltenia, în *AO SN* 4, p. 40 și fig. 5/5.

brațele îndoite din cot. Nu a prezentat inventar funerar²⁰⁷.

Descoperiri funerare din Eneoliticul dezvoltat - Cultura Gumelnița

(Planșa 16-19)

Cultura Gumelnița se manifestă pe o arie vastă, fiind formată ca urmare a unor modificări de ordin intern și extern petrecute în culturile Boian, Hamangia și Marița – Karanovo V.

Este răspândită în Muntenia, nord-estul Olteniei (Ipotești - „*La Conac*”; Orlea - „*Grindul lui Mușat*”; Drăgănești - „*Corboaița*”), Dobrogea, sudul Moldovei și regiunile vecine ale Republicii Moldova și Ucraina, precum și pe teritoriul de est al Bulgariei unde este cunoscută sub denumirile de Kodjadermen (*tell* de lângă Șumen) - Karanovo VI (lângă Nova Zagora) – Varna, nord-estul Greciei până în nordul Mării Egee, aspectul/Dikili-Tash²⁰⁸.

Ritul funerar al comunităților Gumelnița a fost inhumatia, necropola fiind forma funerară caracteristică, existând însă și alte forme de tratare a defuncțiilor - morminte sau resturi osteologice umane dispersate în interiorul așezărilor.

Din păcate numărul descoperirilor cu caracter funerar în Câmpia Bucureștilor este net inferior așezărilor acestei culturi, nefiind descoperită nici o necropolă în această zonă²⁰⁹.

Descoperiri funerare în câmpia Bucureștilor:

„Chitila-Fermă”, com. Mogoșoiaia, jud. Ilfov (Planșa 16/1)

Așezarea se află pe malul drept al râului Colentina în dreptul unei mici insulițe, la aproximativ 500 m spre nord-vest de cantonul CFR de lângă linia ferată București-Ploiești.

Cercetarea a avut caracter de salvare începând cu anul 1972 (E. Comșa, A. Ștefănescu), 1982-1985, 1986, 1997 (V. Boroneanț), ulterior având loc săpături sistematice 2002 – 2004 (V. Boroneanț).

În timpul săpăturilor din anul 1982 au fost descoperite cinci morminte amplasate atât în interiorul așezării (M1-4) cât și în exteriorul ei (M5) - (Planșa 16/1).

M1, descoperit în SI, caroul 4, – 0,65 m. Scheletul era al unui adult orientat pe direcția nord-sud. Au fost găsite doar câteva oase ale membrilor inferioare, vertebrele și câteva fragmente din cutia craniană²¹⁰; M2, S II, caroul 4, - 0,45 m, era orientat pe direcția nord/est-sud/vest și aparținea tot unui adult. Este posibil ca defunctul să fi fost depus într-o poziție chircită; s-au mai păstrat câteva oase printre care și ulna,

207. E. Comșa 1970, Sondajele de la Izvoarele, în *MCA*, IX, p. 89.

208. M. Petrescu-Dâmbovița 2001, p. 155-158; V. Chirică, D. Boghian 2003, *Arheologia preistorică a lumii. Neolitic și Eneolitic*, Ed. Helios, Iași, p. 146.

209. C.M. Vintilă 2013, Așezările neo-eneolitice din Câmpia Bucureștiului (cu un repertoriu al descoperirilor), în *BMJT.SA* 5, p. 189-211.

210. V. Boroneanț 1987, Les sepultures de la couche du tell de Chitila-Fermă Bucarest, în *Hugelbestattung in der Karpaten-Donau-Balkan-Zone wahrender Aeneolithischen Period*, Belgrad, p. 128.

în apropierea căreia a fost găsită o brățară din cupru²¹¹; M3, S II, caroul 2, - 0,45 au fost recuperate fragmente de oase și o parte din dentiție. În același mormânt, între oasele umane, a fost găsit un maxilar de porc, probabil o ofrandă funerară²¹²; M4, S IV, caroul 4, - 0,45 m. Acesta conținea două schelete (mormânt dublu) aflate în poziție chircită cu capetele orientate în direcții diferite (unul era orientat nord-sud, celălalt sud-nord). Acest mormânt dublu a fost deranjat de un mormânt de copil orientat vest-est²¹³; M5, S V, caroul 4, - 0,45 m, a fost descoperit în marginea tell-ului, fiind deranjat de construcția unei amenajări moderne. Groapa sa avea o formă rectangulară. Scheletul era așezat pe spate, cu craniul orientat spre sud/vest-nord/est; mâinile erau aduse pe bazin. În mormânt a fost descoperită o brățară din cupru și o figurină feminină din lut ars²¹⁴.

„**Tell-ul Vidra**”, com. Vidra, jud. Ilfov (Planșa 16/2)

Tell-ul a fost identificat ca „Măgura Tătarilor” sau „Măgura Jidovilor” (acestea din urmă menționate într-un chestionar al lui Odobescu²¹⁵) și se află pe malul stâng al pârâului Sabar. D. V. Rosetti în anul 1929 a efectuat primele cercetări, ulterior acestea au avut un caracter sistematic (1931-1933; 1952-1953), iar în anul 1958 din colectiv mai făcea parte și S. Morintz.

A fost descoperit un mormânt (aparține culturii Gumelnița, faza A1) la adâncimea de 6,80 m față de nivelul actual de călcare²¹⁶ (Planșa 16/2). Scheletul se afla în poziție chircită, așezat pe partea dreaptă. Craniul era orientat spre nord-vest, orbitele „*priveau*” spre sud-vest, iar picioarele se aflau spre sud-est. Genunchii scheletului au fost ridicați la înălțimea bazinului, iar palma mâinii drepte a fost așezată sub genunchiul drept. Pe umărul stâng prezenta un craniu și câteva coaste detașate, unele dintre acestea prezentând urme de creștături. La picioarele scheletului au fost depuse două lame din silex, iar în palma mâinii drepte ca și la toate membrele au fost găsite mici pietricele roșii, un echivalent al ocrului. Acesta (ocrul) era folosit ca un substitut ritual al sângelui-simbolul vieții, ce semnifică credința într-o supraviețuire post-mortem²¹⁷. Lângă genunchiul stâng se aflau trei vertebre umane.

În legătură cu aceste oase dispartate descoperite în mormânt, D.V. Rosetti era de părere că acestea fac parte din inventarul funerar al mormântului, iar E. Comșa consideră că ele aparțin unui alt mormânt deranjat din vechime.

Sub acest mormânt (la o adâncime mai mare) a fost descoperit un alt schelet (de

211. Ibidem.

212. Ibidem.

213. Ibidem.

214. Ibidem; idem 1992c, Tell-ul neolitic de la Chitila București, în *București. MIM*, XVII, partea I, p. 71-72.

215. D.V. Rosetti 1934, p. 6.

216. Idem 1934, p. 20-21, 38-39.

217. M. Eliade 1999, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, p. 19.

copil) depus în poziție chircită²¹⁸.

În umplutura șanțului de apărare a fost descoperit un maxilar inferior uman din faza Gumelnița A1²¹⁹ în cuprinsul așezării gumelnițene, dar și în straturile superioare au mai fost găsite cranii umane izolate, uneori acestea se găseau lângă vetre²²⁰. Craniile umane descoperite în stratul Vidra Ila (Gumelnița A1) sunt doliocrane și aparțin tipului mediteranean²²¹.

„Movila Filipescu”, sat Alunișu oraș Măgurele, jud. Ilfov

Așezarea este amplasată pe malul nordic al râului Ciorogârla, la sud/vest de curtea depozitului de colectare a ambalajelor. Aici au avut loc cercetări arheologice în anul 1961 (D. Berciu, P. Roman). În primul șanț de apărare, pe lângă fragmente ceramice, bucăți de chirpici, resturi de vetre, au fost descoperite și oase umane - printre ele au fost găsite și câteva cranii²²².

În stratul de cultura Gumelnița, de la **Glina**, M. Petrescu-Dâmbovița a descoperit oase umane izolate inclusiv un fragment de craniu. Acestea au fost descoperite în stratul cu materiale gumelnițene și aparțin probabil unor morminte deranjate²²³.

În campania din anul 2002 la **Chitila-Fermă** au fost descoperite și oseminte umane izolate – în număr de 79, într-un nivel ce conține materiale Gumelnița (US 1000). Contextul descoperirilor arheologice a fost afectat însă de nivelări ale terenului cu utilaje, ceea ce face nesigură atribuirea stratigrafică²²⁴.

Pe teritoriul României au fost descoperite următoarele necropole ce aparțin culturii Gumelnița:

Vărăști-Grădiștea Ulmilor, jud. Călărași (Planșa 17)

Această necropolă a fost identificată la 150 m NV de tellul Boian B, pe fostul mal al lacului Boian²²⁵. Au fost descoperite un număr de 126 de morminte (118 morminte aparținând așezării culturii Gumelnița, patru erau din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, iar celelalte patru morminte erau mai noi) fiind cea mai mare necropolă gumelnițeană de pe teritoriul României²²⁶.

Adâncimile la care au fost descoperite mormintele sunt cuprinse între 0,20 m -1,52 m, iar în majoritatea cazurilor nu au putut fi stabilite forma gropilor în care

218. D.V. Rosetti 1934, p. 38; E. Comșa 1960b, p. 94.

219. D.V. Rosetti – S. Morintz 1961, p. 73.

220. D.V. Rosetti 1934, p. 39; E. Comșa 1960b, p. 94.

221. D.V. Rosetti 1934, p. 39.

222. P. Roman 1962, p. 262-263.

223. E. Comșa 1960a, p. 11 și nota 16; idem 1960b, p. 92 și nota 6.

224. Andrei D. Soficaru, Nicușor M. Sultana, Nicolae Mirițoiu 2003, Expertiza antropologică a osemintelor umane descoperite la Chitila Fermă, în anul 2002, **București. MIM**, 17, p. 113-122.

225. E. Comșa 1995a, p. 55.

226. Idem 1995a, p. 56-57.

au fost depuse scheletele, deoarece acestea fuseseră săpate în „*pământul galben*” acoperite fiind cu același fel de sol. Doar în două cazuri (M56, M76) aceasta a putut fi identificată și era de formă oval neregulată, E. Comșa ajungând la concluzia că toate gropile din necropolă au prezentat aceeași formă - „*ovală, mai mult sau mai puțin alungită, în funcție de mărimea cadavrului, ce urma să fie înhumat,*”²²⁷.

Defuncții au fost găsiți în morminte în poziție chirchită: pe partea stângă (grupul majoritar) ventral stânga pe partea dreaptă, iar în unele cazuri nu a fost posibilă stabilirea poziției deoarece acestea erau puternic deranjate sau prost conservate²²⁸. Într-un singur caz, M80 defunctul fusese depus în poziție șezândă, cu picioarele puternic îndoite din genunchi, corpul fiind îndoit forțat, craniul ajungând între tibii, masivul facial fiind la nivelul pe care se aflau „tălpile”. Măinile cuprindeau picioarele prin exterior²²⁹.

Craniile erau orientate predominant spre ENE între 72°-ESE 117°²³⁰ (cele aflate chirchit stânga) și ENE 60° și VNV 290° (cele chirchit dreapta)²³¹.

Majoritatea defuncților aveau membrele superioare îndoite din coate, cu palmele depuse în dreptul feței, bărbiei, frunții, obrazului sau ambele așezate sub craniu. Uneori o mână era așezată sub craniu, iar cealaltă în dreptul feței²³².

Inventarul funerar (sărăcăcios spre deosebire de alte necropole neo-eneolitice) era compus din: **Vase ceramice**: M21; M52; M72; M99; **Piese litice din silix**: lame (M32; M51; M54; M55; M63; M84; M120); piese (M3; M30; M37); percutor (M19); răzuitor (M2); **Piese din valve de cochilii de scoici marine**: mărgelile (M56; M91-unele dintre ele de culoare neagră); cochilie de scoică Unio (M3); **Piese din os**: piesă (M63); împungător (M66); **Piese de chihlimbar**: mărgelile (M54); **Obiecte de metal**: 1) **aur**: trei mărgelile găsite lângă încheietura mâinii drepte (M54); cercel (M54); tub de formă cilindrică (M100); figurină- pandantiv circular (M100); 2) **ace de cupru**: cu o măciulie la unul din capete (M5); cu cap romboidal (M84; M119); cu cap bilobat (M91); **Obiecte din lut**: obiecte biconice cu un mic orificiu la partea superioară (M15; M25; M37; M54; M55; M64; M66; M91; M117; M123; M124; de forma rotundă, turtită (M82)²³³.

Dintre acestea se deosebesc două morminte ce prezentau un inventar bogat: M54, aparținea unei femei, prezenta trei mărgelile și un cercel din aur, două mărgelile de chihlimbar, dar și un obiect de lut depus în dreptul frunții; cel de-al doilea aparținea

227. Idem 1995a, p. 75-76, 99.

228. Idem 1995a, p. 55-193.

229. Idem 1995a, p. 85.

230. Idem 1995a, p. 111.

231. Idem 1995a, p. 120.

232. Idem 1995a, p. 55-193.

233. Idem 1995a, p. 58-97.

unui copil, la gâtul căruia a fost găsit un figurină - pandantiv stilizată din aur și un mic tub din același material²³⁴.

Probabil că acești doi defuncți aparțineau unor familii de rang înalt, iar prezența în mormintele de copii a inventarelor bogate și de prestigiu a fost interpretată de unii autori²³⁵ ca un indiciu al transmiterii ereditare, a prestigiului social.

Modul în care au fost dispuse aceste obiecte în raport cu corpul defuncților se prezintă astfel: zona craniului; zona membrilor superioare; zona membrilor inferioare; lângă defunct²³⁶.

În cadrul necropolei sunt reprezentate toate categoriile de vârstă și grupe de sex constatându-se următoarea situație²³⁷:

Sexul Vârsta	Bărbați		Femei		Indeterminabili		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans	-	-	-	-	33	42,30	33	42,30
Juvenis	1	1,28	-	-	3	3,84	4	5,12
Adultus	21	26,93	20	25,64	-	-	41	52,57
Total	22	28,21	20	25,64	36	46,14	78	99,99

Pentru restul indivizilor înmormântați în acest cimitir nu s-au putut stabili grupele de vârstă și sex²³⁸.

Din punct de vedere populațional, antropologii au considerat că indivizii descoperiți în necropola neolitică de la **Vărăști-Grădiștea Ulmilor**, prezintă o structură polimorfă. Craniile analizate de antropologi (un număr de 64)²³⁹ aparțin unor persoane adulte, 38 au fost de bărbați și 26 de femei. În urma analizării acestora s-a arătat existența unui important fond mediteranean, cu patru variante fenotipice:

234. Idem 1960a, p. 9-10; idem 1995, p. 55-193; idem 1995, p. 260-261.

235. J. Lichardus, M. Lichardus-Itten, G. Bailloud, J. Cauvin, *La Protohistoire de l'Europe. Le Néolithique et le Chalcolithique*, Paris, p. 505.

236. E. Comșa 1995a, p. 58-97.

237. D. Nicolăescu-Plopșor, C. Maximilian, C. Rîșcuția, I. Popovici 1966, Les population néolithiques du Bas Danube. Les tribus des civilisations Boiane et de Gumelnița de Boian Vărăști, în *Atti del VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protostoriche*, Sezioni V-VIII, 3, Roma, p. 294; D. Nicolăescu-Plopșor, I. Popovici 1967, Les populations néolithique du Bas-Danube. Les tribus des civilisation de Boian et de Goumelnitza, în *Annuaire Roumain D'Anthropologie*, IV, p. 3-16; E. Comșa 1995a, p. 58-97, 129-138.

238. E. Comșa 1995a, p. 58-97.

239. D. Nicolăescu-Plopșor, I. Popovici, 1967, p. 3-4; E. Comșa 1995a, p. 133.

1. O variantă dolichocrană masivă, având următoarele trăsături: față înaltă și îngustă, orbitele mijlocii, nasul subțire, având o tendință la prognatism alveolar; 2. O variantă mai curând mezocrană decât dolichocrană: fața mijlocie, rectangulară, orbite relativ rectangulare și falca puternică, amintind de tipul Cro-Magnon; 3. O variantă brahycrană: craniul scund și lat, cu un relief frontal dezvoltat, moderat și cu occipital arcuit; 4. O ultimă variantă (un singur caz) brahycrană: fața mijlocie, orbite înalte și relativ rotunjite, molare înguste și gracile²⁴⁰.

Conform lui E. Comșa, mormintele aflate în partea de est a suprafeței cercetate - par a fi odonate în șiruri (M119, M120, M121, M122), iar în celelalte zone - acestea erau dispuse în grupuri de două sau trei (adultși și copii) – „reflectând o organizare pe familii” delimitate fiind de spații goale²⁴¹.

Chirnoși-Șuvița Iorgulescu, jud. Călărași

Au fost descoperite 58 de morminte (de adulți și copii). În această necropolă aflată pe terasa înaltă a Dunării²⁴² au fost descoperite patru morminte duble. Adâncimea la care au fost descoperite gropile mormintelor (de formă ovală neregulată) a fost cuprinsă între -0,90-1,70 m²⁴³. Defuncții au fost depuși în poziție chircită pe partea stângă și ventral, cu craniile orientate predominant spre ESE²⁴⁴.

Mormintele prezintă un inventar funerar compus din brățări și perle din scoici, de aramă, plăcuțe de os, vase, unelte de silex, unelte de piatră șlefuită, piese de aur și resturi de ofrande funerare²⁴⁵.

Căscioarele-D'aia Parte-necropola 1, jud. Călărași

În campaniile arheologice din anii 1989, 1990, 1992, 1997 și 2011 a fost cercetată parțial o necropolă gumelnițeană ce se afla în apropierea tell-ului de la Căscioarele - D'aia parte²⁴⁶. Au fost descoperite 31 de morminte depuse în poziție chircită pe partea stângă, având craniul orientat spre est. Adâncimea de înhumare variază între 0,30 m și 0,75 m²⁴⁷. Poziția brațelor este diferită, fie că ambele mâini sunt îndoite din cot și

240. D. Nicolăescu-Ploșor, I. Popovici, 1967, p. 13; E. Comșa 1995a, p. 131-132.

241. E. Comșa 1995a, p. 95, 106-110.

242. C. Bălțeanu, P. Cantemir 1991, p. 3.

243. D. Șerbănescu 1983-2011, Chirnoși, jud. Călărași, în *CCA Campaniile din anii 1983-2011*, <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?k=642> [accesat 26.10.2012].

244. Ibidem; C. Bălțeanu, P. Cantemir 1991, p. 3; idem 1992, Considerații asupra populației neolitice de la Chirnoși – Șuvița Iorgulescu, *SCA*, 29, p. 11-16.

245. D. Șerbănescu 1983-2011; A.C. Bălțeanu, P. Cantemir 1991, p. 3; S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 115; C. Lazăr 2001a; Lazăr et alii 2012, p. 125.

246. D. Șerbănescu, A. Comșa 2011, „D-aia Parte”, jud. Călărași, în *CCA, Campaniile din anii 1983-2011* <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?k=4698> [accesat 24.10.2012].

247. <http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?k=486> [Accesat 04.04.2013]; P. Cantemir, C. Bălțeanu 1993, Considérations anthropologiques sur le matériel néolithique de Căscioarele (département Călărași), în *ARA*, 30, p. 3-7.

îndreptate spre craniu, fie că mâna dreaptă este întinsă uneori spre femurul piciorului drept. Inventarul funerar constă dintr-un vas de lut, o teslă șlefuită din rocă gălbuie, dintr-o plăcuță ornamentală dreptunghiulară, perforată la colțuri, realizată dintr-o defensă de mistreț. În alt mormânt în jurul craniului, se aflau bulgărași de ocră²⁴⁸.

Pentru 14 schelete (descoperite în perioada 1988-1989) sunt disponibile informațiile antropologice: șapte defuncți aparțineau unor indivizi de sex masculin și șase unor indivizi de sex feminin. În privința categoriilor de vârstă, s-a observat faptul că 13 indivizi aparțineau categoriei *Adultus/Maturus* și unul singur grupei *Infans*²⁴⁹.

Chirnogi - Terasa Rudarilor, jud. Călărași (Planșa 18/3-5)

Pe terasa înaltă a râului Argeș a fost descoperit un cimitir cu morminte ce aparțin mai multor perioade istorice (eneolitic, epoca bronzului, perioada dacica, evul mediu). Au fost identificate 17 morminte cu scheletele depuse în poziție chircită pe partea stângă. Inventarul funerar era compus din vase ceramice, unelte de os, lame de silex, podoabe din scoici, chihlimbar și malahit (brățări, mărgel)²⁵⁰.

Căscioarele - „Vizavi de Puțul Popii”-necropola 2, jud. Călărași

În campania din anul 1992, pe versantul de vis-a-vis de prima necropolă a mai fost identificată o altă necropolă gumelnițeană, distrusă în cea mai mare parte de lucrările de terasare. Au fost descoperite trei morminte (la o adâncime cuprinsă între 0,45 și 0,95 m) depuse în gropi de formă ovală, în poziție chircită pe partea stângă. Unul dintre schelete era de copil. Avea mâna stângă îndoită din cot cu palma în dreptul feței, iar cea dreaptă ușor îndoită, cu palma pe femurul piciorului drept. Craniul era orientat spre est. Din cele trei morminte, doar unul a prezentat inventar funerar compus din două mărgel tubulare din foiță de aur și un inel din sârmă de aramă²⁵¹.

Dridu, jud. Ialomița (Planșa 18/6-7)

Necropola a fost descoperită de către I. Nestor și E. Zaharia în anii 1956-1958 în timpul campaniilor arheologice. În cadrul ei au fost identificate nouă morminte (adult și un copil), ce conțineau schelete în poziție chircită depuși pe partea stângă (M5, M7, M8, M9) sau pe partea dreaptă (M1, M2, M4, M6, M10). O mare variabilitate se constată în privința orientării defuncților. Cele depuse pe partea stângă²⁵² erau

248. Idem; D. Șerbănescu, A. Comșa 1983-2011.

249. P. Cantemir, C. Bălțeanu 1993, p. 3.

250. C. Lazăr *et alii* 2012, p. 124.

251. D. Șerbănescu, B. Șandric 1998, Căscioarele - D'aia parte, jud. Călărași, *Cronica cercetărilor arheologice din România 1983-2011, Campania 1998*, <http://www.cimec.ro/script/arh/cronica/detaliiu.asp?k=1580> [accesat 20 ianuarie 2013]; D. Șerbănescu, A. Comșa 2011; idem 2012, Căscioarele, com. Căscioarele, jud. Călărași, Punct: D'aia parte, în M. V. Angelescu ed., R. Iosipescu, D. Mihai, A. Pescaru, I. Oприș, Z. Pinter), *CCA. Campania 2011*, București, p. 37. *XLVI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice Târgu Mureș, 23-26 mai 2012*.

252. E. Comșa 1980, Contribuție la cunoașterea ritului funerar al purtătorilor culturii Gumelnița. Grupul de morminte de la Dridu, în *Aluta*, I, p. 30-31; idem 1995, p. 161.

orientate NNE 23° și ENE 67°, iar cele chircite pe partea dreaptă erau orientate spre ESE 100° și VSV 246°.

Din punct de vedere antropologic s-a constatat următoarea situație:

- categoriile de vârstă prezente: *Infans* (1) și *Adultus* (6), *Maturus* (2);
- repartitia pe grupe de sex: indivizi de sex masculin (4), indivizi de sex feminin (4), indeterminabili (1)²⁵³.

Nu au fost identificate elemente ale inventarului funerar²⁵⁴.

Sultana-Malu Roșu, com. Mănăstirea, jud. Călărași (Planșa 19)

Așezarea de tip *tell* de la Sultana - *Malu Roșu*, se află situată la nord/est de sat pe terasa înaltă a lacului Mostiștea, unde, la cca 200 m vest de *tell* a fost identificată necropola așezărilor. Mormintele (în număr de 68, săpătura este în curs de desfășurare)²⁵⁵ sunt grupate atât pe marginea cât și pe pantele terasei. Scheletele erau depuse în poziție chircită (laterală, dorsală, ventrală), pe partea stângă (cele mai multe), pe partea dreaptă și într-un singur caz (nr. 35) a fost identificat un schelet culcat pe spate. Gropile aveau o formă ovală sau circulară, cu craniile orientate E-V²⁵⁶.

253. O. Necrasov, M. Cristescu 1961, *Étude anthropologique des squelettes de Dridu (culture Gumelnitza)*, în *Analele Științifice ale Universității „A.I. Cuza” Iași*, VII, 1, p. 54-65; Comșa 1980, p. 24; idem 1995, p. 261; idem 1998a, Ritul și ritualurile funerare din epoca neolitică din Muntenia, *ITSR*, 4, p. 25.

254. E. Comșa 1980, p. 23-32; idem 1995, p. 261.

255. Lazăr et alii 2012, p. 156.

256. C. Isăcescu 1984, p. 27-42; R. R. Andreescu, Lazăr C., Rădulescu F., Oană V., Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania 2002*. <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2003/cd/index.htm> [28.04.2013]; idem 2004; R. R. Andreescu, C. Lazăr, V. Oană, P. Mirea, V. Voinea, C. Haită, C. Enăchescu, M. Ungureanu M. 2005, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania 2004*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm> [accesat 25.10.2012]; R. R. Andreescu, C. Lazăr, K. Moldoveanu, V. Oană, P. Mirea, V. Voinea, C. Haită, G. Neagu, T. Potârniche 2006, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania anului 2005. A XL-A Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice Constanța, 31 mai – 3 iunie 2006*, p. 347-348; R. R. Andreescu, C. Lazăr, T. Ignat, C. Haită, A. Soficaru, M. Gatej 2007, Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania 2006. A XLI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Tulcea, 29 mai-1 iunie 2007*, p. 352-354; R. R. Andreescu, C. Lazăr, M. Florea, T. Ignat, V. Parnic, V. Oană, R. Gabudeanu, T. Iordan, M. Neagu, C. Astaloș, A. Soficaru, A. Ion, T. Nica, O. Androne, C. Bem, I. Șandric, C. Nicolae 2008, 169. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania 2007. A XLII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Iași, 14-17 mai 2008*, p. 295-297; R. R. Andreescu, C. Lazăr, M. Florea, K. Moldoveanu, T. Ignat, A. Ion, A. Soficaru, A. Bălășescu, V. Radu, M. Chitonu 2009, 87. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania 2008. A XLIII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Târgoviște, 27 mai-1 iunie 2009*, p. 205-207; R. R. Andreescu, C. Lazăr, M. Florea, K. Moldoveanu, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, T. Ignat, A. Soficaru, A. Ion, G. Neagu, M. Chitonu, M. Mărgărit 2010, 72. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania anului 2009. A XLIV-a Sesiune națională de rapoarte arheologice Suceava, 27 – 30 mai 2010*, p. 176-178; R. R. Andreescu, C. Lazăr, M. Florea, K. Moldoveanu, T. Ignat, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, M. Chitonu 2011, 64. Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA. Campania anului 2010. A XLV-a Sesiune națională*

Inventarul funerar este modest și constă din: vase ceramice: M6 (la capul defunctului a fost depus un vas fragmentar, cu gura în jos, iar la mormintele 16, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28 au fost găsite fragmente ceramice²⁵⁷; piese litice: topor de piatră șlefuită (M1, M60); lamă de silex (M1, M11, M12, M13, M16, M20, M34 – 2 lame de silex, M43, M45, M52– 2 lame de silex); așchie de silex (M46); obiecte de podoabă: mărgelile din scoică (M1, M13, M14, M43, M48, M62), mărgelile din malahit și marmură (M1, M13); mărgelile de os (M13, M48)²⁵⁸.

Au fost identificate resturi faunistice în M2, M12, M19, M28, M65²⁵⁹, dar și urme de pigmenți roșiatici (probabil ocru) sub craniul și sub humerusul stâng al M58²⁶⁰.

Datele (în privința vârstei și a sexului) obținute în urma studierii din punct de vedere antropologic a 24 de schelete din necropola de la Sultana – Malu Roșu arată astfel²⁶¹:

Sexul Vârsta	Bărbați		Femei		Indeterminabili		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I (0 – 7 ani)	-	-	-	-	1	4,16	1	4,16
Infans II (7 - 14 ani)	-	-	-	-	-	-	-	-

de rapoarte arheologice Sibiu 26 – 29 mai 2011, p. 133-134; R. R. Andreescu, C. Lazăr, M. Florea, V. Opreș, M. Voicu, G. Vasile, T. Ignat, V. Parnic, M. Chitonu 2012, 74. Sultana, com. Mânăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA*, Campania 2011. *A XLVI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice Târgu Mureș, 23-26 mai 2012*, p. 136; G. Trohani, R. R. Andreescu, C. A. Lazăr, T. Ignat, C. Haită, A. Soficaru, M. Gatej 2007, 180. Sultana, com. Mânăstirea, jud. Călărași, Punct: Malu Roșu, în *CCA*, campania 2006. *A XLI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Tulcea, 29 mai-1 iunie 2007*, p. 352-354; C. Lazăr, R. Andreescu, T. Ignat, M. Florea, C. Astaloș 2008, *The Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, în *SP*, 5, p. 131-152; Lazăr et alii 2012, p. 156-157.

257. C. Lazăr et alii 2008, p. 136.

258. C. Beldiman, C. Lazăr, D.-M. Sztancs 2008, *Necropola eneolitică de la Sultana-Malu-Roșu, com. Mânăstirea, jud. Călărași. Piese de podoabă din inventarul M1*, în *BMJTA*, 11, p. 59-72; C. Lazăr, R. Andreescu, T. Ignat, M. Mărgărit, A. Bălășescu, M. Florea 2009, *New Data on the Eneolithic Cemetery from Sultana-Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, în *SP*, 6, p. 174; T.A. Ignat 2013, *Cultura Gumelnița pe valea Mostiștei. Așezarea de la Sultana-Malu Roșu*, Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, Teză de doctorat, p. 198-208.

259. A. Bălășescu, V. Radu 2004, *Omul și animalele. Strategii și resurse la comunitățile preistorice Hamangia și Boian*, București, p. 146, tab. 48; C. Lazăr et alii 2009, p. 177-178.

260. T. Ignat 2013, p. 192.

261. C. Lazăr et alii 2008, p. 131-152; idem 2009, p. 165-199; A. Ion, A. Soficaru 2008, *Paleopathological conditions in an Eneolithic Community from Sultana - Malu Roșu*, în *SP*, 5, p. 153-157; A. Soficaru, A. Ion 2009, *Expertiza antropologică a osemintelor umane din campania 2008*, în R. R. Andreescu et alii 2009, p. 206-207.

Juvenis (14-20 ani)	-	-	-	-	-	-	-	-
Adultus (20-30 ani)	2	8,33	3	12,5	-	-	5	20,83
Maturus (30-60 ani)	8	33,33	10	41,66	-	-	18	74,99
Senilis (de la 60 de ani în sus)	-	-	-	-	-	-	-	-
Total	10	41,66	13	54,16	1	4,16	24	99,98

Măriuța-La Movilă, jud. Călărași (Planșa 18/1-2)

A fost descoperită (necropola) la cca. 200 m est/nord-est de așezare - pe terasa de lângă *tell*²⁶². Săpăturile sunt în curs de desfășurare fiind identificate până în prezent patru morminte.

Adâncimea la care au fost surprinse gropile (de formă oval neregulată) este cuprinsă între 0,86 m-1,40 m. Indivizii erau dispuși în poziție chircită atât pe partea dreaptă cât și pe stânga. Inventarul funerar este compus dintr-o herminetă (M4), un împungător de cupru (M4) și lama de silex (M4, M5)²⁶³. La M4 s-a observat că pe antebrațul stâng și în jurul acestuia era presărat ocru roșu²⁶⁴, iar în groapa M1 a fost găsită ofrandă funerară, un os de animal²⁶⁵.

Din punct de vedere antropologic s-a constatat că indivizii aparțineau unor copii—două cazuri de sex feminin (cu vârsta cuprinsă între 10-14 ani/Infants II) și unor maturi (bărbat și femeie cu vârsta cuprinsă între 45-50 ani/Maturus)²⁶⁶.

262. C. Lazăr, V. Parnic 2007, Date privind unele descoperiri funerare de la Măriuța-La Movilă, în *SP*, 4, p. 140.

263. V. Parnic, C. Lazăr, A. Păun, A. Ilie, M. Ungureanu 2005, Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă, în *CCA. Campania 2004*, <http://www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2005/cd/index.htm> [accesat 26.10.2012]; V. Parnic, C. Lazăr, A. Păun, A. Ilie, A. Soficaru 2006, 115. Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă, în *CCA. Campania anului 2005. A XL-A Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice* Constanța, 31 mai – 3 iunie 2006, p. 219-220; V. Parnic, C. Lazăr, A. Parnic, T. Ignat, D. Popovici, F. Vlad, A. Bălășescu, V. Radu, C. Haită 2007, 119. Măriuța, com. Belciugatele, jud. Călărași, Punct: La Movilă, în *CCA. Campania 2006. Campania anului 2006. A XLI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Tulcea, 29 mai-1 iunie 2007*, p. 231; C. Lazăr, V. Parnic 2007, p. 138-139.

264. C. Lazăr, V. Parnic 2007, p. 138-139.

265. Idem 2007, p. 138.

266. Idem 2007, p. 137-138; M. Gătej, A. Soficaru, N. Mirițoiu, Expertiza antropologică a osemintelor umane de la Măriuța (com. Belciugatele, jud. Călărași), în *SP*, IV, p. 160-161.

Pietrele-Gorgana, jud. Giurgiu

Prin cercetări geo-magnetice efectuate atât pe suprafața *tell-ului* cât și în apropierea acestuia a fost identificată necropola așezărilor, la cca 200 m vest de *tell*²⁶⁷.

Aceste zone funerare/necropole au fost amplasate în afara așezărilor, în locuri neinundabile, preferabil înalte, nu departe de așezare. Deși, în cadrul unor comunități sunt preferabile anumite zone acestea sunt stabilite probabil în funcție de caracteristicile topografice ale regiunii. Indiferent de amplasamentul topografic stabilit pentru amplasarea unui cimitir, întotdeauna spațiul celor morți este vizibil din așezarea celor vii și invers²⁶⁸.

Pe lângă înmormântările din necropole, comunitățile culturii Gumelnița își îngropau defuncții în interiorul așezărilor, atât între spațiul dintre locuințe cât și sub acestea observându-se faptul că, indivizii înmormântați astfel erau în majoritatea cazurilor copii sau adolescenți, mai rar adulți.

Înmormântări descoperite între locuințe (în interiorul așezării), au fost identificate la:

Vidra – au fost găsite două morminte de copii²⁶⁹. Tot aici, așa cum arătam mai sus, în stratul de tranziție au mai fost identificate alte două morminte de copii²⁷⁰.

Chitila-Fermă – au fost descoperite patru morminte²⁷¹.

Căscioarele-Ostrovel, în stratul Gumelnița A2 au fost descoperite patru morminte de copii, amplasate două câte două - la capătul nord-vestic și la cel sud-estic al sondajului efectuat²⁷².

Bordușani-Popină au fost găsite patru morminte de copii (prezentau unele modificări congenitale), cu vârsta cuprinsă între 1-18 ani²⁷³. Au fost depuși în poziție

267. M. Toderăș, S. Hansen, A. Reingruber, J. Wunderlich 2009, Pietrele-Măgura Gorgana: o așezare eneolitică la Dunărea de Jos între 4500 și 4250 î.e.n, în *MCA S.N.*, V, p. 39; A. Vulpe, S. Hansen, A. Reingruber, D. Spânu, M. Toderăș, N. Benecke, L. Tharand, K. Ritchie, R. Neef, V. Podsiadlowski, N. Keller, M. Prange, J. Wunderlich, dr. D. Nowacki, H. Bernert, P. Leidner, K. Scheele, C. Georgescu, K. Noack, C. Schröder, K. Beutler, I. Gatsov, L. Gatsova, P. Nedelcheva, T. Tsoneva, dr. J. Pelegrin, F. Klimscha, U. Koprivc, H. Norgaard, J. Kelder, I. Berdzenishvili, T. Vachta, E. Gavrilă, S. Brummack, V. Ioseliani, M. Müller, N. Schäkel, S. Țerna, D. Zhvania, J. Abuladze, L. Tchabashvili, M. Karaucak, K. Brandel, E. Fejer, M. Novak, J. Martini, A. Găvan, M. Urak, M. Mihalache, G. Grigore 2011, 48. Pietrele, com. Băneasa, jud. Giurgiu, Punct: Gorgana, în *CCA*, campania 2010, p. 103.

268. C. Lazăr, V. Parnic 2007, p. 137.

269. D.V. Rosetti 1934, p. 20-21; E. Comșa 1960b, p. 94.

270. E. Comșa 1960a, p. 12; idem 1974a, p. 212.

271. V. Boroneanț 1987, p. 127-129.

272. Vl. Dumitrescu 1970, p. 7.

273. A. C. Bălțeanu 1997, în *Archaeological Researches at Bordușani – Popină (Ialomița county)*. Preliminary Raport 1993-1994, în *CA*, X, p. 93-95; G. Vasile 2003, *Anthropological study of the osteologic remnants discovered on the Bordușani-Popină archaeological digging site (Ialomița county) during the field campaigns between 1997-2002*, în *Archaeological pluridisciplinary reseaches at Bordușani-Popină*

chircită, pe partea stângă sau pe partea dreaptă, nu au prezentat inventar funerar²⁷⁴.

Pe insula "La Ostrov" (lacul Tașaul), lângă Năvodari, a fost descoperit (în nivelul de locuire Gumelnița A2) un mormânt care a aparținut probabil, unui adolescent. Scheletul a fost depus în poziție chircită pe partea stângă, fiind orientat NE-NV și avea un inventar compus din fragmente de la trei vase sparte *in situ*, un topor calapod, vârf de silex și prezenta ofrandă funerară (un os de animal). Pentru amenajarea mormântului s-au folosit blocuri de piatră, această manieră având analogii în necropola de la Durankulak. Groapa acestui mormânt a tăiat nivelul de distrugere al unei locuințe ajungând până la podeaua arsă²⁷⁵.

Schelete întregi descoperite sub locuințe sunt atestate în următoarele așezări:

Căscioarele-Ostrovel, sub resturile a două locuințe (aparținând fazei A2 a culturii Gumelnița) au fost descoperite șapte morminte de copii, cu scheletele puternic chircite, pe partea stângă. Nu au prezentat inventar funerar²⁷⁶.

Pietrele-Gorgana, jud. Giurgiu

Pe *tell*, au fost descoperite morminte printre dărâmăturile unei case (a fost surprins un individ, probabil în timpul incendiului), printre fragmente de pereți de lut nearși (fragmente de oase umane), în locuință - pe podeaua din fața cuptorului au fost identificate oseminte umane de la opt-nouă indivizi de vârste diferite (copii, adulți, bătrâni), ce și-au pierdut viața probabil în urma incendiului²⁷⁷. Tot aici, în suprafețele săpate (între anii 2010-2012²⁷⁸) - printre casele cercetate aflate la nord și vest de *tell*, au fost găsite morminte depuse în poziție chircită, cu un inventar sărac compus dintr-o lamă de silex, un pandantiv din colț de mistreț, mărgelile din spondylus, un inel de os²⁷⁹.

La **Bucșani** (jud. Giurgiu) între podelele unei locuințe a fost depus un copil (până

(D. Popovici, C. Haită, A. Bălășescu, V. Radu, F. Vlad, I. Tomescu eds.), Târgoviște, p. 97-100.

274. A.C. Bălțeanu 1997, p. 93-95; G. Vasile 2003, p. 97-100.

275. S. Marinescu-Bîlcu, V. Voinea, S. Dumitrescu, C. Haită, D. Moise, V. Radu 2000-2001, Așezarea eneolitică de pe insula „La Ostrov”, Lacul Tașaul (Năvodari, jud. Constanța). Raport preliminar - Campaniile 1999-2000, în *Pontica*, XXXIII-XXXIV, p. 125, 129.

276. Vl. Dumitrescu 1970, p. 7; Vl. Dumitrescu, Al. Bolomey, F. Mogoșeanu 1983, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie jusqu'à la fin de l'âge du bronze*, București p. 74.

277. M. Toderas et alii 2009, p. 44, 48, 51, 59-60.

278. Pentru săpăturile din anul 2012 am primit informații de la M. Toderas, căreia îi mulțumim și pe această cale.

279. R. Vulpe, S. Hansen et alii 2011, p. 102-105; S. Hansen, A. Reingruber, N. Benecke, R. Neef, F. Klimscha, U. Koprivc, T. Vachta, A. Vulpe, M. Toderas, D. Spănu, C. Georgescu, K. Ritchie, M. Prange, J. Wunderlich, D. Nowacki, J. Wahl, S. Zäuner, T. D. Price, I. Gatsov, P. Nedelcheva, M. Kay 2012, Pietrele, com. Băneasa, jud. Giurgiu, Punct: Măgura Gorgana, în *CCA. Campania 2011. A XLVI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice Târgu Mureș, 23-26 mai 2012*, p. 103-104.

la 6 luni), înmormântare rituală²⁸⁰.

La **Hârșova** (jud. Constanța) în campania din 1995, a fost descoperit sub o locuință un copil de 5-6 ani. Acesta înmormântat în poziție chircită pe stânga (probabil într-un sac) având mâinile și picioarele legate, prezenta o malformație a cutiei craniene și a coloanei vertebrale. Probabil, a fost sacrificat la fundarea locuinței (iar argumentele în această privință sunt faptul că defunctul a fost legat, dar și faptul că excrementele sale au fost conservate *in situ*²⁸¹).

Morminte de copii, descoperite în interiorul așezării sub construcțiile de locuit au ridicat unele semne de întrebare fiind greu de precizat dacă aceștia au fost sacrificați din cauza maladiilor de care sufereau sau maladiile ar fi fost cauza decesului lor²⁸².

În așezarea eponimă de la **Gumelnița** jud. Călărași a fost descoperit un schelet ce a fost surprins de incendiu, strivit fiind de resturile unei locuințe. Împreună cu acest schelet au fost găsite unelte din silex, de os dar și un topor ciocan din piatră șlefuită²⁸³.

În așezarea de la **Luncavița** - „*Cetățuia*” jud. Tulcea, sub podeaua unei locuințe incendiate în nivelul Gumelnița A2, s-au descoperit părți ale unui schelet uman (oasele picioarelor și o parte din oasele bazinului²⁸⁴. P. Hașotti crede că este vorba de un individ ce a fost surprins de incendiu, ulterior producându-se un deranjament al scheletului²⁸⁵.

La aceste ultime două cazuri nu s-a făcut observația dacă oasele prezintă urme de ardere (în urma surprinderii individului de către incendiu).

Morminte izolate descoperite în afara unor așezări sau a unor necropole gumelnițene au fost descoperite la: **Palazu Mare, jud. Constanța**: pe malul lacului Siutghiol a fost descoperit întâmplător, un mormânt aparținând culturii Gumelnița faza A²⁸⁶. Era depus în poziție întins pe spate, iar inventarul funerar era alcătuit din vase, o brățară și mărgelile din scoici, dar și o dălțiță șlefuită²⁸⁷; **Hârșova** jud. Constanța, în apropierea *tell*-ului. A fost descoperit un mormânt a cărui groapă era de formă ovală și a fost deranjat de un alt defunct de epocă romană. Scheletul se afla în poziție chircită-pe partea stângă, având mâinile îndoite și așezate sub cap. Inventarul funerar a fost alcătuit dintr-un vas ceramic (castron), un vârf și un răzuitor de silex²⁸⁸; **Cernavodă** - „*La Cetate*” jud. Constanța: în apropierea *tell*-ului, a fost descoperit un

280. S. Marinesu-Bâlcu *et alii* 1996-1998, p. 111.

281. D. Popovici, Y. Rialland 1996, *Vivre au bord du Danube il y a 6500 ans (Viața pe malul Dunării acum 6500 ani)*, Editions Caisse nationale des monuments historiques des sites, Paris, p. 56.

282. S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 116.

283. V. Dumitrescu 1925, Fouilles de Gumelnița, în *Dacia*, II, p. 38.

284. E. Comșa 1952, Raport preliminar asupra sondajului de lângă Luncavița, raionul Măcin, în *SCIV*, III, p. 116.

285. P. Hașotti 1997, *Epoca neolitică în Dobrogea*, Constanța, p. 89.

286. D. Galbenu 1965, Așezări neolitice pe teritoriul orașului Constanța, în *RevMuz*, II, 2, p. 415.

287. P. Hașotti 1997, p. 89.

288. Ibidem.

mormânt depus în poziție chircită-pe partea dreaptă, cu mâna stângă îndoită din cot spre față, mâna dreaptă de-a lungul trunchiului. Inventarul funerar era alcătuit din trei vase specifice culturii Gumelnița²⁸⁹.

Resturi osteologice izolate (cranii și oase) au fost descoperite în așezările de la: Vidra jud. Ilfov, în cuprinsul așezării gumelnițene uneori chiar lângă vetre s-au descoperit mai multe cranii umane izolate²⁹⁰; **Gumelnița, jud. Călărași**, a fost descoperit un craniu de copil sfârâmat în apropierea unei vetre; era asociat cu fragmente de vase ceramice, cenușă, ocră roșu²⁹¹; **Pietrele-Gorgana, jud. Giurgiu** într-o suprafață săpată la nord de *tell*, pe o concentrare de scoici a fost descoperit un craniu uman - culcat pe partea stângă, cu fața spre nord/vest ce se afla în conexiune anatomică cu alte două vertebre. Pe craniu se afla o unealtă (?) de silex²⁹²; **Căscioarele – Ostrovel, jud. Călărași** (în nivel Gumelnița A2) sub podina unei locuințe, a fost găsit un craniu uman așezat cu privirea spre sud-vest. Era așezat peste un corn de cerb, o piatră și diverse resturi osteologice de animale²⁹³. Tot aici, în interiorul așezării au mai fost descoperite oase umane izolate²⁹⁴; **Căscioarele – Ostrovel, jud. Călărași** (în nivel Gumelnița B1), în apropierea cuptorului unei locuințe (sub podina de lut ars de pe care se ridica gardina lui exterioară, au fost identificate două cranii umane aflate la o distanță mică unul de altul (0,60 m) și păreau a se privi unul pe celălalt²⁹⁵; în așezarea de tip *tell*, de pe **Măgura Cuneștilor, jud. Călărași** a fost descoperită izolat o calotă craniană de copil, E. Comșa fiind de părere că avem de-a face cu resturile unui schelet de copil deranjat²⁹⁶; **Bălănești- Muchea Mare, jud. Buzău, H. Dumitrescu** descoperirea în anul 1943 un craniu izolat, presărat cu ocră în asociere cu fragmente ceramice (deasemeni acoperite cu ocră)²⁹⁷.

În cuprinsul așezărilor gumelnițene alături de cranii, au fost descoperite și diverse oase umane dispersate și izolate: în așezarea de la **Tangâru** a fost găsit un fragment de mandibulă și mai multe oase lungi²⁹⁸; la **Bordușani - Popină, jud. Ialomița** au fost descoperite mai multe oase umane dispersate printre care amintim, trei fragmente de oase, care provin de la un individ tânăr - probabil de sex feminin (18-20 ani). Au mai fost descoperite un fragment de tibie ce aparținea unui individ de 5-6 ani dar și un

289. Ibidem.

290. D.V. Rosetti 1934, p. 39.

291. Ibidem; VI. Dumitrescu 1966, Gumelnița. Sondajul stratigrafic din 1960, în *SCIV*, XVII, 1, p. 56.

292. R. Vulpe, S. Hansen *et alii* 2011, p. 104.

293. S. Marinescu-Bîlcu 2000, p. 116.

294. VI. Dumitrescu 1925, p. 43.

295. Idem 1965, p. 223, 232.

296. E. Comșa 1986, Săpăturile de salvare de pe „Măgura Cuneștilor“, în *MCA*, XVI, p. 57.

297. Idem 1960a, p. 6.

298. Idem 1960b, p. 92.

fragment de os mare (de la antebraț, acesta din urmă, aparținea unui adolescent de sex feminin)²⁹⁹; în așezarea de tip *tell* de la **Chitila – Fermă**, București au fost identificate oseminte umane izolate³⁰⁰; din așezarea de la **Hârșova-tell**, jud. Constanța, din stratul de cultură gumelnițean, provin mai multe oase umane dispersate unele fiind găsite printre resturi menajere³⁰¹; în cuprinsul așezării de la **Măgura Cuneștilor**, jud. Călărași a fost descoperit un os uman izolat³⁰²; la Năvodari, pe insula „**La Ostrov**”, jud. Constanța (lacul Tașaul), în stratul inundat au fost găsite oase umane³⁰³; **Aldeni-Gurguiul Balaurului**, în perimetrul așezării a fost descoperită o mandibulă de copil³⁰⁴; **Seciu-La Pompieri**, jud. Prahova au fost descoperite trei fragmente de oase ce proveneau de la un Juvenis de 14-17 ani, un Adultus de 25-30 ani și un Maturus de 35-45 ani³⁰⁵.

E. Comșa a considerat că aceste descoperiri de oase umane izolate și dispersate, ar proveni de la morminte derajate din vechime³⁰⁶, însă descoperirea la **Hârșova-tell** a unor asemenea oase în cuprinsul așezărilor uneori chiar în zone menajere, au condus pe autorii cercetărilor de aici la ideea existenței unor practici de antropofagie rituală³⁰⁷.

Concluzii

Atât pentru zona avută în vedere și pentru perioada de timp (neo-eneoliticul din Câmpia Bucureștilor) a fost descoperită doar o necropolă („**Mănăstirea Iezerul**” – Cernica), în celelalte situri fiind descoperiri izolate în interiorul așezărilor, în construcțiile de locuit etc.

Pentru cultura Dudești se cunoaște în spațiul românesc, doar un singur mormânt descoperit în așezarea eponimă celelalte descoperiri funerare fiind oase izolate în contexte nefunerare. Acesta fiind depus în poziție chircită pe partea dreaptă, un aspect interesant fiind amputarea mâinii în timpul vieții, dar și prezența în apropierea antebrațului de la mâna amputată a unui strat subțire de substanță roșie probabil ocră, folosit ca un substitut ritual al sângelui-simbolul vieții ce semnifică credința într-o supraviețuire post-mortem³⁰⁸.

În cadrul culturii Boian a fost identificată o necropolă, descoperită la „**Mănăstirea**

299. S. Marinescu-Bîlcu *et alii* 1997, p. 95.

300. A.D. Soficaru *et alii* 2003, p. 113-122.

301. D. Popovici, Y. Rialland 1996, p. 56.

302. E. Comșa 1992a, Stațiunea neolitică de la Cunești, jud. Călărași, în *MCA*, XVII, partea I, p. 64.

303. S. Marinescu-Bîlcu *et alii* 2000-2001, p. 129.

304. E. Comșa 1960a, p. 6; idem 1960b, p. 91.

305. A. Frînculeasa 2011, *Seciu – Județul Prahova. Un sit din epoca neo-eneolitică în nordul Munteniei*, în: Oscar Print, București, p. 85-86; A. Frînculeasa, O. Negrea 2010, Un sit din epoca neo-eneolitică în zona colinară a Munteniei - Seciu, jud. Prahova, în *BMJT*, 2, p. 50.

306. E. Comșa 1960b, p. 93-94.

307. D. Popovici, Y. Rialland 1996, p. 56.

308. M. Eliade 1999, p. 19.

*Iezerul*⁹ – Cernica. Este posibil ca această necropolă să fi fost utilizată pe o perioadă mai lungă de mai multe comunități, pe parcursul mai multor generații (lucru confirmat de cele câteva morminte suprapuse descoperite) situații asemănătoare întâlnindu-se și în alte necropole neo-eneolitice, la Sultana - *Valea Orbului*³⁰⁹ și Chirnogi-*Șuvița Iorgulescu*³¹⁰ mormintele fiind organizate în cele mai multe cazuri în grupuri, cu locații distincte în perimetrul funerar.

Situația de la Cernica, în privința amplasării și a relației dintre așezare și necropolă (așezarea se afla la cca 80-100 m vest de necropolă)³¹¹ este similară cu alte cazuri identificate în necropolele neo-eneolitice astfel: la *Vărăști-Grădiștea Ulmilor* necropola se afla la 150 m nord/vest de *tell*-ul Boian B, pe fostul mal al lacului Boian³¹²; Gumelnița – pe terasa înaltă a Dunării, 250 m E de *tell*, dar și pe pantele așezării³¹³; la Sultana-*Malu Roșu* aceasta a fost identificată pe terasa înaltă a fostului râu Mostiștea, la cca 200 m vest de *tell*³¹⁴; *Măriuța-La Movilă*, necropola a fost identificată la aprox. 200 m est/nord-est de așezare, dar și pe pantele acesteia³¹⁵ necropola de la *Căscioarele-D'aia parte* se afla la cca 300 m NV de *tell*-ul *D'aia parte*, pe terasă și pantele sale³¹⁶; la Durankulak mormintele se aflau pe o pantă la cca 300 m SV de așezare³¹⁷; la Goljamo Delcevo, pe terasa înaltă (la vest de *tell*) la o distanță de cca 200 m față de așezare³¹⁸; Radingrad – pe terasa înaltă la o distanță de cca 50-100 m vest de *tell*³¹⁹; Vinica pe terasa înaltă a lacului Kamčija la aproximativ 50 m SSE de așezare³²⁰.

La Cernica grupurile de morminte sunt delimitate de spații neocupate în care uneori, au fost găsite câteva morminte izolate spre deosebire de necropola de la Sultana - *Valea Orbului* unde defuncții au fost separați de o vale.

309. D. Șerbănescu 2002, p. 69-86.

310. C. Bălțeanu, P. Cantemir 1991, p. 3; idem 1992, p. 11-16.

311. Gh. Cantacuzino 1965, p. 56; 1967, p. 379-400.

312. E. Comșa 1995a, p. 55.

313. C. Lazăr 2001b, Date noi privind unele morminte gumelnițene, în *CCDJ*, XVI-XVII, p. 173.

314. R.R. Andreescu *et alii* 2008, p. 295.

315. C. Lazăr, V. Parnic 2007, p. 140.

316. D. Șerbănescu, B. Șandric 1998, p. 25.

317. H. Todorova, T. Dimov 1989, *Ausgrabungen in Durankulak 1974-1987*, în Bökönyi S. (ed.) *Neolithic of Southeastern and its Near Eastern Connection. Kongress Szolnok Szeged 1987*, Varia Archaeologica Hungarica, II, Budapest, p. 291; T. Dimov 2002, *Entdeckung und Erforschung der prähistorischen Gräberfelder von Durankulak*, în Todorova H. (ed.) *Durankulak, Band II. Die Prähistorischen Gräberfelder*, Teil 1, Sofia, p. 28.

318. H. Todorova, I. Ivanov, V. Vassiliev, M. Hopf, H. Quitta, G. Kohl 1975, *Selismata mogila pri Goljamo Delcevo*. Razkopki i proucvanija, V, Sofia, p. 53-54.

319. I. Ivanov 1982, *Tell Radingrad*, în Todorova H. (ed.) *Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien*. Materialien zur Allegemeinen und Vergleichenden Archäologie, Band 13, München, p. 166.

320. A. Radunčeva 1976, *Vinitsa - Eneolito seliste i nekropol*, Razkopki i proucvanija, VI, Sofia, p. 142.

Au existat mici deosebiri (la Cernica) în privința orientărilor a inventarului funerar, însă nu au fost sesizate diferențieri în privința modului de înmormântare pe categorii de vârstă sau sex. Defuncții au fost înmormântați în poziție întinsă, chircită existând și unele excepții - cea a depunerilor cu fața în jos.

În așezarea de la Glina au fost descoperite morminte atât în interiorul așezării cât și printre locuințele acesteia (depuse în poziție chircită – pe partea dreaptă și pe cea stângă).

În faza de tranziție, deși pe teritoriul țării noastre au fost identificate necropole (Radovanu-La *Muscalu* și Vărăști-*Grădiștea Ulmilor*) în zona avută în discuție, au fost descoperite morminte depuse în poziție chircită-pe partea dreaptă, lângă locuințele așezării de la Vidra.

În cadrul culturii Gumelnița – cu toate că au fost descoperite necropole și mici cimitire la Vărăști-*Grădiștea Ulmilor*, Chirnogi-*Șuvița Iorgulescu*, Căscioarele-*D'aia Parte* - necropola 1, Chirnogi - *Terasa Rudarilor*, Căscioarele - „*Vizavi de Puțul Popii*”, necropola 2, Dridu, Sultana-*Malu Roșu*, Măriuța-*La Movilă*, Pietrele-*Gorgana* - s-a constatat pentru câmpia Bucureștiului că, aceste comunități își îngropau defuncții în interiorul așezărilor printre sau sub locuințe. S-a observat că în majoritatea cazurilor defuncții erau copii sau adolescenți mai rar adulți, descoperiri atestate în așezările de la Vidra și de la Chitila. La Vidra un mormânt ce era depus chircit pe partea dreaptă, prezenta - în palma mâinii drepte, dar și la toate membrele pietricele roșii, echivalentul ocrului, iar la Chitila a fost identificată o ofrandă funerară – un maxilar de porc.

În alte așezări ale culturii Gumelnița, la Măgurele – „*Movila Filipescu*”, Glina și Vidra, au fost descoperite oase umane – printre ele au fost găsite și cranii întregi sau fragmente de cranii, dispersate, fără conexiune anatomică. Acestea au fost identificate în perimetrul locuințelor, uneori în preajma vetrei, în umplutura șanțului de apărare (Vidra și Măgurele) alteori în gropi sau zone menajere.

Comportamentul funerar al comunităților neo-eneolitice avute în vedere a fost deosebit de complex, identificându-se diferențieri minime de tratare a celor decedați – în cadrul necropolei, dar și o aparentă „nepăsare” față de unii indivizi, ce îi regăsim sub formă de resturi osteologice în contexte nefunerare.

SUMMARY

The article presents similarities and differences in funerary practices recorded during the neo/eneolithic period, in the plain of Bucharest, compared to other sites from the same chronological epoch. Findings belonging to the Dudești culture were first due to the research activity of archeologist Dinu V.Rosetti. The article refers to the Dudești, Boian, Gumelnița cultures, defining for the archeological area that was to become, in time, the Romanian Capital. The author presents funerary rites, inventories, describing significant features of the findings.